

SDU LAW JOURNAL

**SDU CENTRAL ASIAN
RESEARCH CENTER**

SDU Law Journal

№2 (2)/ 2025

Жылына 4 рет шығады
Published 4 times a year
Выходит 4 раза год

Қаскелең / Kaskelen / Каскелен
2025

Бас редактор
Марат Естемиров, PhD, ассистент профессор, SDU University
Жауапты редактор
Дархан Орынбасаров, MA, ғылыми қызметкер, SDU University
Техникалық редактор
Жұлдызай Кубашева, Ғылым департаментінің маманы, SDU University

Редакциялық алқа:

Айгуль Касенова	з.ғ.к., ассистент профессор, SDU University (Қазақстан)
Айжан Көпбаева	PhD, ассистент профессор, SDU University (Қазақстан)
Майгүл Абилова	PhD, қауымдастырылған профессор, SDU University (Қазақстан)
Ғайни Серім	PhD, қауымдастырылған профессор, SDU University (Қазақстан)
Жасулан Ахметов	PhD, ассистент профессор, SDU University (Қазақстан)
Шатлық Аманов	PhD, ассистент профессор, SDU University (Қазақстан)
Абай Мағауия	MA, аға оқытушы, SDU University (Қазақстан)
Абай Нажимов	MA, аға оқытушы, SDU University (Қазақстан)
Марат Ахмади	PhD, ассистент профессор Maksud Narikbayev University (Қазақстан)
Камал Сабилов	PhD, ҚР Сот әкімшілігі (Қазақстан)
Сергей Саяпин	PhD, профессор, KIMEP University (Қазақстан)
Рустам Атаджанов	PhD, қауымдастырылған профессор, KIMEP University (Қазақстан)
Антъе Химмельрайх	PhD, Шығыс Еуропа құқығы институты (Германия)
Ханс-Йоахим Шрамм	PhD, профессор, Висмар Университеті (Германия)
Алан Ма	PhD, профессор, Birmingham City University (Ұлыбритания)
Чингис Джекебаев	з.ғ.к., ҚР Республикалық жеке сот орындаушылар палатасы (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: Алматы облысы, Қарасай ауданы 040900,
Қаскелең қаласы, Абылай хан көшесі 1/1
*e-mail: lj@sdu.edu.kz

SDU Law Journal
Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігінде тіркелген
30.06.2025, № KZ65VPY00123310 есепке қою туралы куәлігі
ISSN 3105-2649
SDU University
Сайт: <https://lj.sdu.edu.kz/index.php/lj>

Editor-in-chief
Marat Yestemirov, PhD, Assistant Professor, SDU University
Managing Editor
Darkhan Orynassarov, MA, Research Fellow, SDU University
Technical editor
Zhuldyzay Kubasheva, Science Department specialist, SDU University

Editorial board:

Aigul Kassenova	Candidate of Legal Sciences, Assistant Professor, SDU University (Kazakhstan)
Aizhan Kopbayeva	PhD, Assistant Professor, SDU University (Kazakhstan)
Maigul Abilova	PhD, Associate Professor, SDU University (Kazakhstan)
Gainy Serim	PhD, Associate Professor, SDU University (Kazakhstan)
Zhassulan Akhmetov	PhD, Assistant Professor, SDU University (Kazakhstan)
Shatlyk Amanov	PhD, Assistant Professor, SDU University (Kazakhstan)
Abay Magauiya	MA, Senior Lecturer, SDU University (Kazakhstan)
Abay Nazhimov	MA, Senior Lecturer, SDU University (Kazakhstan)
Marat Akhmadi	PhD, Assistant Professor, Maksut Narikbayev University (Kazakhstan)
Kamal Sabirov	PhD, Court Administration of the Republic of Kazakhstan
Sergey Sayapin	PhD, Professor, KIMEP University (Kazakhstan)
Rustam Atadjanov	PhD, Associate Professor, KIMEP University (Kazakhstan)
Antje Himmelreich	PhD, Institute of Eastern European Law (Germany)
Hans-Joachim Schramm	PhD, Professor, Wismar University (Germany)
Alan Ma	PhD, Professor, Birmingham City University (United Kingdom)
Chingis Dzhekebayev	Candidate of Legal Sciences, Republican Chamber of Private Bailiffs of the Republic of Kazakhstan

Address of the editorial office: Almaty region, Karasay district 040900, Kaskelen,
1/1 Abylai Khan street
*e-mail: lj@sdu.edu.kz

SDU Law Journal

Registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan Certificate of registration No KZ65VPY00123310 from 30.06.2025

ISSN 3105-2649

SDU University

Site: <https://lj.sdu.edu.kz/index.php/lj>

Главный редактор
Марат Естемиров, PhD, ассистент профессор, SDU University
Ответственный редактор
Дархан Орынбасаров, МА, научный сотрудник, SDU University
Технический редактор
Жулдызай Кубашева, специалист департамента науки, SDU University

Редакционная коллегия:

Айгуль Касенова	к.ю.н., ассистент профессор, SDU University (Казахстан)
Айжан Копбаева	PhD, ассистент профессор, SDU University (Казахстан)
Майгүл Абилова	PhD, ассоциированный профессор, SDU University (Казахстан)
Гайни Серім	PhD, ассоциированный профессор, SDU University (Казахстан)
Жасулан Ахметов	PhD, ассистент профессор, SDU University (Казахстан)
Шатлык Аманов	PhD, ассистент профессор, SDU University (Казахстан)
Абай Мағауия	МА, старший преподаватель, SDU University (Казахстан)
Абай Нажимов	МА, старший преподаватель, SDU University (Казахстан)
Марат Ахмади	PhD, ассистент профессор, Maksut Narikbayev University (Казахстан)
Камал Сабыров	PhD, Судебная администрация Республики Казахстан
Сергей Саяпин	PhD, профессор, KIMEP University (Казахстан)
Рустам Атаджанов	PhD, ассоциированный профессор, KIMEP University (Казахстан)
Антъе Химмельрайх	PhD, Институт восточноевропейского права (Германия)
Ханс-Йоахим Шрамм	PhD, профессор, Висмарский университет (Германия)
Алан Ма	PhD, профессор, Birmingham City University (Великобритания)
Чингис Джекебаев	к.ю.н., Республиканская палата частных судебных исполнителей РК (Казахстан)

Адрес редакции: Алматинская область, Карасайский район 040900,
г. Каскелен, ул. Абылай хана 1/1
*e-mail: lj@sdu.edu.kz

SDU Law Journal

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан Свидетельство о постановке на учет № KZ65VPY00123310 от 30.06.2025

ISSN 3105-2649

SDU University

Сайт: <https://lj.sdu.edu.kz/index.php/lj>

МАЗМҰНЫ / CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Жария құқық, жеке құқық және халықаралық құқық ғылымы
The science of public law, private law, and international law
Наука публичного, частного и международного права

Орталық Азия мемлекеттеріндегі неке және отбасы заңнамасының бүгінгі хал-ахуалы: кемелдендіру мүмкіндіктері <i>Марат Естемиров</i>	6
The Impact of The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition on Legal Education: An Analysis of Its Role in Shaping Future Lawyers <i>Usenova Elmira, Abylay Akay, Altynay Dalibayeva</i>	21
Towards an Inclusive Future: Public Administration, Legal Reforms and Education in Kazakhstan <i>Darkhan Orynbasarov, Baiyrbek Perizat, Saparkhan Laura</i>	34
Продажа контрафактной продукции через маркетплейсы в Республике Казахстан: пробелы в регулировании и международный опыт <i>Ангелина Тарасова, Улан Шинкентаев</i>	53

DOI: <https://doi.org/10.47344/kgt93455>

FTAMP: 10.47.31

Орталық Азия мемлекеттеріндегі неке және отбасы заңнамасының бүгінгі хал-ахуалы: кемелдендіру мүмкіндіктері

Марат Естемиров¹¹SDU University, Kaskelen, Kazakhstane-mail: marat.yestemirov@sdu.edu.kz

Андатпа

Мақалада автор Орталық Азия елдеріндегі неке және отбасы заңнамасының бүгінгі хал-ахуалына талдау жүргізеді. Конституциялық Сот байламдарының отбасы құқығын дамуындағы маңызы көрсетіліп, Орталық Азия елдеріндегі Конституциялық Соттардың тәжірибесін зерттеу ұсынылған. Орталық Азия елдеріндегі неке және отбасы заңнамасының ұқсастығы жайлы байлам жасалған. Дегенмен бірқатар бағыттар бойынша Орталық Азия елдерінде әралуан құқықтық реттеудің барлығы да мәлім болды. Мысалы, суррогат аналықтың құқықтық реттелуі. Бұл сауал бойынша аймақтағы елдердің заң шығарушылары бір-біріне кереғар ұстанымда: Қазақстан және Қырғызстанда суррогат аналыққа рұқсат етілсе, Өзбекстан мен Тәжікстан заң шығарушылары бейтарап позиция қалуда, ал Түркіменстан заң шығарушысы бұл конструкцияны адам саудасына теңестіреді. Суррогат аналыққа қатысты отандық сот практикасынан мысалдар келтірілген. Отандық соттарда қарастырылған жекелеген даулардың негізінде және шетелдік тәжірибені талдау нәтижесінде «суррогат аналық» айналасындағы жағдайдың анау айтқандай қарапайым еместігі жайлы байлам жасалды. Аймақ елдеріндегі заң шығарушылардың ұстанымы қабыспаған келесі бір сауал, бұл некеге тұрушыларды медициналық тексеруден өткеру мәселесі болды. Өзбекстан және Тәжікстан заң шығарушылары некеге тұрушыларға нәтижесі хабарланатын тегін міндетті медициналық тексеруді енгізген. Ал Қазақстан, Қырғызстан және Түркіменстан заң шығарушылары болса, бұл сауалды некеге тұрушылардың еріктеріне қалдырған.

Кілт сөздер: неке, отбасы, суррогат аналық, некеге тұрушыларды міндетті медициналық ексеу, сот практикасы.

Кіріспе

Салт-дәстүрі, тарихы, мәдениеті жағынан Орталық Азия халықтарын біріктіретін көптеген дүниелер бар. Ал, Орталық Азия елдерінің бүгінгі таңдағы неке және отбасы заңнамасы қалай? Осы саладағы құқықтық реттеуде алшақтық бар ма? Қандай ұқсас механизмдер бар? Сонымен, бұл мақала осы сауалдарға жауап іздеуге бағытталмақ. Тарихы, тағдыры бір Орталық Азия халықтарының өзара құрмет, ынтымақтастық, әріптестікке негізделген қарым-қатынасы бүкіл өңірдің алаңсыз дамуына ықпал етері сөзсіз. Бұған осы елдердегі құқықтық реттеу механизмдерінің де тигізер ықпалы едәуір. Бұл жайт осы зерттеудің өзектілігін тағы да айшықтай түседі.

Орталық Азия елдеріндегі зерттеушілердің бір-бірінің тәжірибесін зерттеуі, осы арқылы кемелдендіру мүмкіндіктерін талқылауы бүгінгі күннің талабы. Осы бағыттағы

зерттеулерді қолға алу арқылы құқықтық реттеудегі ұқсастықтар мен алшақтықтарды және олардың себептеріне ой жүгіртуге мүмкіндік ашылмақ. Мысалы, некені бұзу сауалына қатысты Қазақстан мен Өзбекстан заң шығарушыларының ұстанымдары ұқсас. Атап айтқанда, екі елдің де отбасы кодекстерінде әйел адамның жүктілігі және бала дүниеге келгеннен соң бір жылдың ішінде әйел адамның келісімінсіз некені тоқтатуға жол берілмейтіндігі бекітілген¹. Алайда, бұл сауалдың жекелеген қырларына қатысты аталған екі елдің сот корпустарының ұстанымдарында алшақтық бар. Мысалы, Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты өз нормативтік қаулысында бала өлі туылса немесе бір жылға жетпей шетінеп кеткен жағдайларда жоғарыдағы тыйымның қолданылмайтындығын айтса, ал Өзбекстан Республикасының Жоғарғы Соты бұл жайтқа қарамай жоғарыдағы тыйымның күші сақталып қалатындығы жайлы байлам айтады. Өзбекстан және Қазақстан Республикаларында неке шартын жасасуға қатысты да ерекшеліктер бар. Мысалы, өзбекстандық отбасы кодексінің 35-бабына сәйкес неке шартын жасасқалы жатқан ерлі-зайыпты өз кредиторларын хабардар етуі тиіс. Мұндай талап қазақстандық заң шығарушы тарапынан қойылмаған.

Соңғы жылдары Орталық Азия аймағы елдеріндегі отбасы қатынастарын реттейтін жергілікті заңнаманы дамытуға осы елдердегі Конституциялық Соттардың жасаған байламдары едәуір үлкен оң ықпалын тигізіп жатыр. Осы ретте отандық отбасы заңнамасын кемелдендіруге үлкен үлес болған бұл байламдардың бірнешеуіне тоқтала кетсек. Алдымен, "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Кодексінің 91-бабы 2-тармағы 11) тармақшасының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2024 жылғы 23 шілдедегі № 49-НҚ нормативтік қаулысындағы сауалға тоқталсақ. Бұл қаулыда некеде тұрмайтын ер адамдардың бала асырап алуына салынған Қазақстан Республикасы Отбасы кодексінің 91-бабы 2-тармағының 11) тармақшасындағы тыйымның ел Конституциясына сәйкестігі тексерілген еді. Конституциялық Сот осы қаулыда «бала асырап алуға ниетті адамдарға қатысты олардың жынысына байланысты тең емес қатынас Конституцияның 14-бабының талаптарына сәйкес келмейді» деген байлам жасап, Қазақстан Республикасы Отбасы Кодексінің 91-бабы 2-тармағы 11) тармақшасындағы ережені Конституцияға сәйкес келмейді деп таниды. Ал аймақтағы өзге елдердің заң шығарушылары болса, өз Отбасы кодекстерінде бала асырап алушыларға жынысына қарай қойылатын мұндай тыйымды бекітпеген.

Ал "Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Кодексінің 37-бабы 6-тармағының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2024 жылғы 4 желтоқсандағы № 55-НҚ нормативтік қаулысында «некесі (ерлі-зайыптылығы) бұзылған ерлі-зайыптылардың ортақ мүлкін бөлу туралы ерлі-зайыптылардың талаптарына неке (ерлі-зайыптылық) бұзылған кезден бастап талап қоюдың ескіруінің үш жылдық мерзімі қолданылады» деген ереженің Конституцияға сәйкестігі жайлы мәселе көтерілген. Атап айтқанда Қазақстандық Конституциялық Сот «Осы мағынада Кодекстің 37-бабы 6-тармағының қолданыстағы нормасы АҚ-нің 180-бабында белгіленген талап қоюдың ескіруінің жалпы мерзімі қолданылатын сотта өзінің мүліктік құқықтары мен мүдделерін қорғайтын басқа адамдармен салыстырғанда ортақ бірлескен мүлкін бөлу кезінде өз құқықтарын қорғайтын ерлі-зайыптыларға қатысты кемсітушілік туғызады, бұл Конституцияның 14-бабында бекітілген заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең қағидатына

¹ Қазақстанның отбасы кодексінде бұл 16-бапта, ал Өзбекстанның отбасы кодексінде 39-бапта бекітілген.

сәйкес келмейді» деген мазмұнда пікір білдіріп, «Қазақстан Республикасы Отбасы Кодексінің 37-бабы 6-тармағының нормасы "неке (ерлі-зайыптылық) бұзылған кезден бастап" деген сөздер бөлігінде Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкес келмейді деп танылсын» деген пікір білдірген. Осы ретте Өзбекстандық Отбасы кодексінің 27-бабының соңғы бөлігі де дәл осындай мазмұнда берілсе, ал Қырғызстандық Отбасы кодексінің 39-бабының 7-тармағы Қазақстандық Конституциялық Сот жарамсыз деп таныған редакцияда тұр.

Қазақстандық Конституциялық Соттың келесі бір қаулысында жасалған байламда аймақтағы елдердің заң шығарушыларына қызық болады деп пайымдаймыз. Нақтырақ айтқанда “Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының "Соттардың алименттерді өндіріп алу жөніндегі істерді қараған кезде заңнаманы қолдануы туралы" 2019 жылғы 29 қарашадағы № 6 нормативтік қаулысының 29-тармағы екінші, үшінші және төртінші абзацтарының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы” Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2024 жылғы 24 желтоқсандағы № 58-НҚ нормативтік қаулысына арқау болғанда істе азамат екі рет некеге тұрып, қос жағдайда да некені бұзады. Бірінші некеден 1 баласы, ал екінші некесінен 3 баласы болады және осы себепті, табысының $\frac{3}{4}$ бөлігі алимент төлемдеріне ұсталып келген. Бұл ретте осы жағдайдың және табысының кемінде 50% борышты тұлғаның өзінде қалуы керектігін бекітетін отандық заңнама талаптарының ел Конституциясына сәйкестігі жайлы сұрақ туындайды. Сонымен қазақстандық Конституциялық Сот мынадай байлам жасайды:

«Бірнеше сот актісі бойынша өндіріп алынатын алименттер сомасының нақты мөлшері төлеуші жалақысының және (немесе) өзге де кірісінің жартысынан асатын жағдайлар практикада орын алып жатады, бұл алиментті адам жалақысының және өзге де кірісінің 50 пайызынан астамын ұстап қалуды шектейтін Кодекстің 166-бабына, сондай-ақ төленуге тиесілі зейнетақы сомасының 50 пайызынан астамын өндіріп алуға тыйым салуды белгілейтін 2023 жылғы 20 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Әлеуметтік кодексінің 203-бабының 3-тармағына қайшы келеді.

Бір немесе бірнеше атқарушылық құжат бойынша борышкердің жалақысына немесе өзге де кіріс түрлеріне өндіріп алу қолданылған кезде жалақының немесе өзге де кірістің кемінде 50 пайызын сақтау "Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы" 2010 жылғы 2 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 95-бабы 1-тармағының бірінші абзацында да көзделген. Сонымен қатар, 2015 жылғы 23 қарашадағы Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 115-бабы 3-тармағының негізінде өзімен борышкер еңбек қатынастарында тұратын жұмыс беруші, сондай-ақ өзінен борышкер кіріс алатын өзге тұлға жұмыскерге тиесілі жалақының 50 пайызынан аспайтын мөлшерін ұстап қалады.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, Конституциялық Сот соттардың заңнама талаптарын сақтауына қатысты қосымша түсіндіру беру қажет деп ойлайды».

Қырғызстандық Конституциялық Соттың бірер жыл бұрынғы тек әкесінің есімін ғана емес, балаға анасының да есімін беруге болатындығы жайлы байламы да Орталық Азия аймағының құқықтық кеңістігінде үлкен резонанс тудырған оқиғалардың бірі болды. Дегенмен қырғыз қоғамының бұл норманы қабылдамауы себепті, қырғызстандық Конституциялық Сот өз байламын қайта қарап балаға әкесінің есімінің берілетіндігі жайлы норманы қалпында қалдырды.

Сонымен Орталық Азия аймағы елдерінің отбасы заңнамасын жетілдіруде осы елдердегі Конституциялық Соттардың тәжірибесін зерттеу және осы бағытта тәжірибе алмасудың да үлкен маңызы барлығы айқын.

Бұл мақаланы әзірлеу барысында Орталық Азия елдерінің заңнамасы соның ішінде, отбасы кодекстері, арнайы заңдары талданды. Бұдан тыс Конституциялық соттардың отбасы мәселелеріне қатысты байламдарына да көңіл бөлінді. Мақалада көтерілген әралуан сауалдарға байланысты отандық және шетелдік авторлардың мақалалары, кітаптары да назардан тыс қалмады. Жекелеген сауалдардың маңыздылығын айшықтай түсу үшін отандық сот практикасынан алынған істерде мақала мазмұнынан орын алды.

Мақаланы жазу барысында жалпы ғылыми әдістермен бірге салыстырмалы-құқықтық және формальды-заңи әдістер сияқты жеке ғылыми әдістер кеңінен қолданылды. Аймақ елдерінің заңнамасы мен реттеу үлгілерін салыстыруда салыстырмалы-құқықтық тәсіл көп жағдайда кәдеге

жарады.

Қолдарыңыздағы зерттеу еңбегінде Орталық Азия аймағына енетін бес республиканың отбасы заңнамасына бірнеше сауал бойынша талдау жүргізуге талпындық. Көп дүниелер бойынша аймақ елдеріндегі заң шығарушылардың ұстанымы ортақ екендіктері айқындалды. Дегенмен алшақтықтардың да барлығы мәлім болуда. Атап айтқанда суррогат аналыққа қатысты аймақ елдерінің заң шығарушыларында әралуан ұстаным бар екендіктері белгілі болды. Некеге дейінгі медициналық тексеру сауалы жайлы да Орталық Азия елдерінде екі ұстаным бар екендігі айқындалды. Бір топ елдер (Қазақстан, Қырғызстан, Түркіменстан) мұны некеге тұрушылардың еркіне қалдырса, ал екінші топтағы елдер (Өзбекстан, Тәжікстан) мұндай медициналық тексеруден өтуді некеге тұрушыларға міндетті еткен.

Талқылау

Алдымен, «суррогат ана» мәселесіне назар аударсақ. Атап айтқанда, «суррогат ана» конструкциясына қатысты бүгінгі таңда аймақ елдерінің заң шығарушылары әралуан позиция ұстануда. Мысалы, Қазақстан мен Қырғызстан өз ұлттық заңнамасында бұл конструкцияны бекітіп, қолданысына рұқсат етсе, Өзбекстан мен Тәжікстан заң шығарушылары бұл конструкцияны ұлттық заңнамаларында бекітуден саналы түрде бас тартқан. Ал, Түркіменстан заң шығарушысы тіпті, бұл конструкцияны «адам саудасының» аясында қарастырып тыйым салады. Дегенмен, өзбек Отбасы кодексінің 207-бабының соңғы бөлігінде «суррогат ана» атауы қолданылып, мынадай ереже бекітілген: «Өзара некеде тұратын және баланы көтеріп өмірге әкелдіру мақсатында жазбаша түрде өз эмбриондарын өзге әйелге имплантациялауға келісім берген тұлғалар тек баланы өмірге әкелген сол әйелдің (суррогат ананың) келісімімен ғана баланың ата-анасы ретінде жазылуы мүмкін».

«Суррогат ана» конструкциясына қатысты заңнама базасы

Қазақстан

«Суррогат ана» конструкциясына қатысты құқықтық сауалдарға жауаптар біздің елімізде «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексінде, «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ Кодексінде, «Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды жүргізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-272/2020 бұйрығында берілген.

Қырғызстан

Қырғыз Республикасының Отбасы кодексі (Қырғыз Республикасының Үйбүлө кодекси, 2003-жылдың 30-августы № 201), «Қырғыз Республикасы азаматтарының денсаулығын сақтау туралы» Қырғыз Республикасының 2024 жылдың 12 қаңтардағы заңы («Қырғыз Республикасында жарандардың саламаттығын сақтоо жөнүндө» Қырғыз Республикасының мыйзамы, 2024-жылдың 12-январы № 14), «Қосалқы репродуктивті технологияларды қолдану саласындағы жекелеген актілерді бекіту туралы» («Көмөкчү репродуктивтік технологияларды пайдалануу чөйрөсүндөгү айрым актыларды бекітүү жөнүндө» Қырғыз Республикасының Министрлер кабинетінің тоқтому, 2024-жылдың 14-октябры № 616)

«Суррогат ана» анықтамасы

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексінің (бұдан әрі – *Отбасы кодексі*) 1-бабы 33)-тармақшасында мынадай анықтама берілген: «суррогат ана – суррогат ана болу шартына сәйкес тапсырыс берушілер үшін қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологиялар қолданылғаннан кейін құрсақ көтеретін және бала (балалар) туатын әйел». Осы мазмұндас анықтама Қырғыз Республикасының заңнамасында да берілген. «Суррогат аналықты» шартты түрде екіге жіктеуге болатындығы да айтылады: біріншісі, жартылай суррогат аналық яғни, бұл ретте баланы өмірге әкелетін әйел адам (суррогат ана) баланың генетикалық анасы болып табылады; екіншісі, толықтай суррогат аналық және бұл ретте баланы өмірге әкелетін әйел адам тек «тасымалдаушы» яғни, өмірге әкеледі, ал балаға тапсырыс беруші ерлі-зайыптылардың материалдары (жыныстық жұмыртқа клеткалары) қолданылады (Ковачек, 2013). «Ресей Федерациясындағы азаматтардың денсаулықтарын қорғау негіздері туралы» Ресей Федерациясының 2011 жылдың 21 қарашасындағы заңының 55-бабының 10-тармағында «суррогат ана» болатын әйел адамның жыныстық клеткаларын осы суррогат аналыққа қолдануға тыйым салады. Демек, көрші Ресейде толық суррогат аналыққа ғана жол беріледі. Мұндай мазмұндағы тыйым суррогат аналыққа рұқсат ететін Қырғызстан мен Қазақстан заңнамасында бекітілмеген.

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексінің 9-тарауы (6 бап) толық осы конструкцияға арналған. Осы кодекстің 56-бабының 1-тармағында «суррогат ана» тұлғасына қойылатын талаптарды айқындайтын мына ереже бекітілген: Суррогат ана болуға тілек білдірген әйел жиырмадан отыз беске дейінгі жаста, медициналық ұйымның қорытындысымен расталған, қанағаттанарлық тән денсаулығы, психикалық және репродуктивтік денсаулығы, сондай-ақ өзінің дені сау баласы болуға тиіс. Сонымен, отандық заң шығарушы «суррогат ана» болуға ықыласты тұлғаға осындай талаптарды қояды. Бұдан тыс «суррогат ана» болуға ықыласты әйел адам және тапсырыс беруші ерлі-зайыптылар арасында нотариалды куәландырылатын тиісті шарт жасалуы тиіс. Бұл суррогат ана болу шартында мына деректер көрсетілуі тиіс: 1) ерлі-зайыптылардың (тапсырыс берушілердің) және суррогат ананың деректері; 2) суррогат ананың күтіміне арналған материалдық шығыстарды төлеу тәртібі және шарттары; 3) тараптардың шарт талаптары орындалмаған кездегі құқықтары, міндеттері және жауапкершілігі; 4) өтемақының мөлшері және оны төлеу тәртібі; 5) өзге де, оның ішінде төтенше оқиға жағдайлары қамтылуға тиіс.

Кімдер тапсырыс беруші бола алады?

Тапсырыс берушілер отандық заңнама талаптарына сәйкес міндетті түрде ерлі-

зайыптылар болуы тиіс. Мұны Қазақстан Республикасының Әділет Министрлігі де өз жауабында қуаттайды (ҚР ӘМ 2012 жылғы жауабы). Жалғызбасты әйел адамдардың суррогат аналыққа тапсырыс беруші бола алмайтындығына қатысты сыни мазмұндағы білдірілген пікірлер де кездеседі (Д.Данаеваның мақаласы). Қолданыстағы отандық кодекс «суррогат ана» қызметіне тапсырыс берушілерге келесідей міндеттер жүктейді: 1) суррогат ананың медициналық зерттеп-қараудан өтуімен байланысты материалдық шығыстарды көтеруге; 2) қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологиялар қолданылуына байланысты материалдық шығыстарды көтеруге; 3) қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды қолданатын медициналық ұйымға тән саулығы, психикалық денсаулығы туралы медициналық қорытындыны, сондай-ақ медициналық-генетикалық зерттеп-қараудың нәтижелерін ұсынуға; 4) суррогат ананың жүктілігі, босануы кезеңінде және босанғаннан кейін елу алты күн ішінде медициналық қызмет көрсету бойынша шығыстарды төлеуге, ал жүктілікпен және босанумен байланысты асқыну болған жағдайда, жетпіс күн ішінде шығыстарды төлеуге міндетті.

«Суррогат ана» конструкциясын реттейтін ережелердің өзара үйлесімділігі

Литвалық зерттеуші Марюс Страчкайтис өзінің зерттеу мақаласында «суррогат ана» конструкциясының даулы сауал екендігіне назар аударып, бұған қатысты әлем елдерінде келесідей 4 реттеу үлгісінің қалыптасқандығын атап көрсетеді:

- 1) Суррогаттыққа қылмыстық жауаптылықты бекіте отырып қатаң тыйым салу;
- 2) Жүктілікке байланысты медициналық және өзге де шығындарды өтеу жағдайларын қоспағанда тек сыйақы төленетін суррогаттыққа тыйым салу;
- 3) Суррогаттық шартының тараптарына қолданылатын қатаң ережелерді бекіте отырып суррогаттыққа рұқсат ету;
- 4) Суррогаттық тараптарына өздерінің құқықтары мен бостандықтарын белгілеуде кең еркіндік беріп либеральды реттеу (Страчкайтис, 2014). Әлем елдерінде «суррогат ана» конструкциясына қатысты біркелкі ұстаным жоқ екендігі жайлы отандық авторлардың да мақалаларында айтылады.

Жоғарыда берілген М. Страчкайтисіңжіктеуіне сүйеніп, Қазақстан мен Қырғызстанның осы мәселедегі құқықтық реттеу үлгісін шартты түрде үшінші топқа жатқызуға болады деп пайымдаймыз. Дегенмен суррогат аналық жайын реттейтін ережелерді кемел берілген, жан-жақты қамтылған деуден аулақпыз. Мысалы, әдебиеттерде отандық Отбасы кодексінің 16-бабының 2-тармағында бекітілген «Некені (ерлі-зайыптылықты) зайыбының жүктілігі кезеңінде және бала туғаннан кейінгі бір жыл ішінде оның келісімінсіз бұзуға болмайды» деген мазмұндағы ереженің «суррогат аналыққа» тапсырыс берген тұлғалардың некені бұзу мүмкіндігі жайлы ережелермен өзара үйлеспей жатқандығына назар аударылады (Борисенко, 2014). Ия, шындығында отандық отбасы кодексі «суррогат ана» шарты қолданылып жатқан кезеңде тапсырыс беруші ерлі –зайыптыларға өзара некесін бұзуға тыйым салмайды. Тіпті, отандық заң шығарушы мұндай жағдай туындаған ретте балаға қай тараптың жауапты болатындығы жайлы сауалға жауапты қарастырумен айналысып, ал некені бұзуға тыйым мәселесін назардан тыс қалдырған.

Бұдан тыс «суррогат ана» конструкциясы «адам саудасына» тыйым салатын заңнаманы айналып өту құралы емес пе, деген де сауал туындайды. Атап айтқанда «Адам саудасына қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2024 жылғы 5 шілдедегі № 110-VIII заңының 1-бабы 1)-тармақшасында адам саудасына келесідей анықтама берілген: «1) адам саудасы – адамды, оның ішінде кәмелетке толмаған адамды сатып алу-сату немесе оларға

қатысты өзге де мәмілелер жасасу, сол сияқты оны қанау не қанау мақсатында азғырып көндіру, тасымалдау, беру, жасыру, алу, сондай-ақ өзге де іс-әрекеттерді жасау, оның ішінде күш қолдану немесе оны қолдану қатерін төндіру немесе өзге де мәжбүрлеу тәсілдерін қолдану, алдау немесе сенімді теріс пайдалану, қызмет бабын, **материалдық немесе өзге де тәуелділікті пайдалану арқылы жасау;**» (біз тарапымыздан қарамен боялып көрсетілді). Ал осы заңның 1-бабы 9)-тармақшасында болса, адам саудасының потенциалды болашақ жәбірленушісі келесідей анықтама арқылы ашылған: «9) адам саудасының ықтимал құрбаны – өзіне қатысты адам саудасына байланысты қылмыстар жасауға жағдайлар туғызатын, материалдық, психологиялық немесе өзге де тәуелділігі, кәмелетке толмауы немесе егде жаста болуы, жетімдігі немесе ата-ана қамқорлығының болмауы, мүгедектігі, психикалық және өзгедей ауруы, психикаға белсенді әсер ететін заттарды шамадан тыс пайдалануы, жұмыссыздығы, баспанасыздығы (белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдар), реттелмеген құқықтық мәртебесі салдарынан болатын осал жағдайдағы адам, сондай-ақ адам саудасының құрбаны ретінде сәйкестендіруден өткенге дейін адам саудасының болжамды (болуы мүмкін) құрбаны.». Әйел адамдардың «суррогат ана» болуға келісім беруіне материалдық жағдайының төмендігі көп жағдайда себеп болатындығы айтылады. Осы тұста шындығында суррогат аналықты адам саудасын бүркемелейтін құбылыс деп қабылдап, бұған қатаң тыйым салатын көптеген шетелдік заң шығарушылардың мұндай қадамдарының негізсіз емес екендігін аңғарамыз. Басқа адамдардың (суррогат ананың) денсаулығы, қиналуы үстінде бақытты өмір, отбасы құру мүмкін деп ойлау қаншалықты орынды?! Ия, оңай емес, даулы сұрақ. Қазақстан Республикасы Конституциясының 12-бабы 5-тармағында келесі мазмұндағы ереже бекітілген: «Адамның және азаматтың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс». Қазіргі қолданыстағы суррогат аналықты реттейтін отандық заңнаманың олқы тұстары жетерлік. Мысалы, суррогат аналық процессіне құқықтық және психологиялық қолдау көрсету орталығының директоры Дамира Бақбергенова бұл конструкцияның тәжірибедегі қолданысын кемелдендіру мақсатында келесідей ойларын ортаға салады: біріншіден, шарттың суррогат ана мен тапсырыс беруші ерлі-зайыптылар арасындағы маңызды сауалдарды реттейтін құрал болуы себепті, мұны куәландыруды және жасасу салдарын түсіндіруді тәжірибелі нотарустардың жүргізуі қажеттігін айтады; екіншіден, суррогат аналыққа қатысушылардың көп жағдайда бұл жайлы мәліметті жариялауға ықыласты болмайтындығын және осы себепті, суррогат аналық арқылы балалы болуға «бала асырап алу барысындағы құпиялылық» сияқты мәртебе беру; үшіншіден, тек суррогат аналық шартын ғана емес, сонымен бірге бұл шартпен параллель баланы өмірге әкелетін суррогат ананың өмірін, денсаулығын да сақтандыру шартын қоса жасасуды міндеттеу қажет; төртіншіден, суррогат ана болуға ықылас білдірген әйел адамға қатысты қазіргі қолданыстағы заңнамада қойылған 20 – 35 жас аралығы талабын қайта қарастырып, 25 – 40 жас аралығы деп түзету ұсынылады (Бақбергенова, 2014).

«Суррогат ана» конструкциясының адамның психологиясы, ішкі жан дүниесі мен денсаулығына ықпалы қандай?

Бұл сауалды ашу үшін отандық соттарда қаралған мына бір іске назар аударсақ. Атап айтқанда, Алматы қаласы Алмалы аудандық №2 сотының 2021 жылдың 03 қарашасындағы № 7520-21-00-2/6021 шешіміне арқау болған төменде сипатталған істе, оқиға келесідей мазмұнда өрбіген. 2019 жылы тараптар арасында «суррогат ана» болу жайлы тиісті шарт жасалып, осы

шарт ережелеріне сәйкес 2020 жылы дүниеге келген баланы, биологиялық анасы «суррогат аналыққа» тапсырыс беруші тұлғаларға береді. Алайда арада жарты жыл өткенде баланың биологиялық анасы ішкі жан дүниесінің азапқа, үлкен күйзеліске түскендігін алға тартып, баланы өзіне кері қайтарып беруді сұрап сотқа жүгінеді. Істі қараған сот, биологиялық ананың өз еркімен суррогат аналыққа келіскендігін алға тартып, биологиялық ананың талабын қанағаттандырмай тастайды. Осы мазмұндағы істің өзге елдерде де орын алып жатқандығы жайлы деректер бар. Мысалы, 1990 жылдары АҚШ жұртшылығының назарын аударған *Mary Whitehead v. William and Elisabeth Stern* ісі. Бұл істе баланы дүниеге әкелген «суррогат ана» кейіннен баланы тапсырыс беруші ерлі-зайыптыларға беруден бас тартады. Ал тапсырыс беруші ерлі-зайыптылар сотқа жүгініп баланы мәжбүрлі алып алуға әрекет етеді. Қорытындысында, сот баланы суррогат аналыққа тапсырыс беруші ерлі-зайыптыға беру жайлы байлам жасайды (Martha Field, 1988).

Ал Алматы қаласы Әуезов аудандық №2 сотының 2020 жылдың 13 қарашасындағы № 2-3406 шешімінде сипатталған мына бір істе оқиға былай болған. 2019 жылы суррогат ана мен баланың болашақ ата-анасы арасында суррогат аналық туралы шарт жасалады. Сөйтіп, 2020 жылы бала дүниеге келеді. Алайда бұл сәтте тапсырыс беруші тұлғалар (биологиялық ата-ана) ковид пандемиясының басталуына орай Қазақстанға кіре алмай қалады. Баламен болған бірнеше айда баланы өмірге әкелген суррогат ана балаға бауыр басып, баланы кері беруден бас тартады. Ал баланың биологиялық ата-анасы болса, баланы талап етіп сотқа жүгінеді. Істі мазмұны бойынша қараған сот, суррогат ананың балаға бауыр басып қалғанына назар аудармастан баланы биологиялық ата-анасына кері беру керектігі жайлы байлам жасайды.

Төменде сипатталатын мына бір істегі оқиға - суррогат аналықтың күрделі мәселе екендігін тіпті, айшықтай түседі. Атап айтқанда Қарағанды облыстық сотының кассациялық сот алқасының 2014 жылдың 26 қарашасындағы № 2к –2016 қаулысында келесідей іс сипатталады. «Суррогат ана» болуға келіскен әйел және тапсырыс беруші ерлі-зайыптылар арасында тиісті шарт жасалып, осы шарт ережелеріне сәйкес «суррогат ана» баланы өмірге әкелген соң тапсырыс беруші ерлі-зайыптыларға баланы беруі тиіс болады. Ал тапсырыс берушілер бұл үшін уағдаласқан сыйақы сомасын төлеуге міндеттенеді. Алайда «суррогат ана» баланы өмірге әкелгеннен кейін нәресте тек екі тәулік ғана өмір сүріп сол перзентханада шетінеп кетеді. Енді, тараптар арасында сыйақы сомасына қатысты дау туындап, тапсырыс беруші ерлі-зайыптылар сәбидің өздеріне берілмегендігін, осы себепті «суррогат ана»-ның өзіне алған міндеттемелерді тиісінше орындамағандығын алға тартып уағдаласқан сыйақы сомасын төлеуден бас тартады. Ал істі қараған сот, осы ретте шынында «суррогат ана»-ның тапсырысты орындамағандығын, атап айтқанда баланың тапсырыс берушілерге берілмегендігін алға тартып өзіне уәде етілген сыйақы сомасын сұраған «суррогат ана»-ның талабын қанағаттандырусыз қалдырады.

Сонымен жоғарыда сипатталған отандық соттарда қаралған істерден суррогат аналық конструкциясының жауабына қарағанда сұрағы көп мәселе екендігі жайлы байлам жасауға болады. *Енді, екінші тоқталатын мәселеміз – некеге дейінгі медициналық тексеру мәселесі болмақ.* Американдық бір журналист әңгімесін “Сіз үйленгелі (тұрмысқа шыққалы) жатқан қалыңдығыңыз (болашақ жарыңыз) жайлы барлық мағлұматты (мысалы, болашақ жарыңыз қандай кофені ішкенді ұнатады, сүйіп тыңдайтын музыкасы не, қай елдерге саяхаттағанды жақсы көреді т.с.с.) білемін деп ойлайсыз, бірақ, бір маңызды мәселені назардан тыс қалдырасыз”деп бастайды. Кейінгі жолдарда, бұл мәселенің шаңырақ көтергелі жатқан тараптардың денсаулық жағдайы екендігін айтады (С. Мэлоунның мақаласы). Сонымен, Орталық Азия аймағындағы екі елдің заң шығарушылары (Өзбекстан (өзбек Отбасы

кодексінің 17-бабы), Тәжікстан (*тәжік Отбасы кодексінің 15-бабы*) некеге тұрарға дейін барлық азаматтарына мемлекет есебінен медициналық тегін тексеруден өтуге міндеттейді. Ал Қазақстан, Қырғызстан мен Түркіменстан заң шығарушылары бұл мәселені некеге тұрушылардың еркіне қалдырған. Жергілікті менталитетті ескерер болсақ, бұл мәселе некеге дейін мүлдем көтерілмейді деуге болады. Сол себепті, аймақтағы елдердің заң шығарушыларына осы мәселені қайта қарастыру қажеттілігі және осы тәжірибені қолданып келе жатқан Өзбекстан мен Тәжікстан үлгісін қарастыру ұсынысын жеткізгіміз келеді. Мысалы, көрші Өзбекстан Республикасында бұл сауал Отбасы кодексімен және Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетінің 2003 жылғы 25 тамыздағы Қаулысымен бекітілген «Неке тұратын тұлғаларды міндетті медициналық тексеру жайлы Ереже»-мен реттеледі. Тәжікстан Республикасы да бұл сауалды осы мазмұнда реттеген. Негізі, некеге дейінгі медициналық тексеруді міндеттеу тәжірибесі әлемнің көптеген елдерінде бар үлгі.

Неке тұрушыларды міндетті медициналық тексеруден өткізудің маңыздылығын мына бір деректен айқын көруге болады. Атап айтқанда 2015 жылы Ресей Федерациясының Мемлекеттік Думасына некеге тұрар алдын медициналық тексеруді міндеттеу жоспарланған заң жобасы енгізіліп, осы заң жобасының түсіндірме жазбасында келесідей деректер болған еді: «Согласно данным статистики, публикуемым Федеральным научно-методическим Центром по профилактике и борьбе со СПИДом, в 2014 году было сообщено о 85252 новых случаях ВИЧ-инфекции среди граждан Российской Федерации, исключая выявленных анонимно и иностранных граждан, что на 6,9% больше, чем в 2013 году. Показатель заболеваемости в 2014 году составил 58,4 новых случаев на 100 тыс. населения, превысив на 5,0% показатель 2013 года. Число ВИЧ-инфицированных в первом квартале 2015 года в России увеличилось на 10% по сравнению с аналогичным периодом прошлого года - до 933 тысяч человек, что сопоставимо с числом больных ВИЧ-инфекцией во всех европейских странах».

Некеге тұрушыларға медициналық тексеруді міндеттеу сауалы көтерілгенде бұл идеяға қарсы айтылатын уәждердің бірі – ол адам құқықтары және бостандықтарын белден басу ықтималдылығы айтылады. Бұл ретте сауалдың осы қыры талқыланды мына бір іске назар аударсақ. Мысалы, АҚШ-тың Висконсия штатының Жоғары соты *Peterson v. Widule* ісі бойынша 1914 жылы қабылдаған өзінің қаулысында мемлекеттің некеге тұрушыларға мұндай медициналық тексеруден өтуді міндеттей алатындығын бекітіп, мынадай уәж келтіреді: «Ақылға қонымды заңдар арқылы мемлекеттің неке қатынастарын реттей алатындығы және зайыбы не ұрпақтарына не олардың екеулеріне де берілуі мүмкін тұқым қуалайтын сырқаттары бар тұлғалардың некеге тұруына тосқауыл қою құқығын мемлекеттің иеленетіндігі даусыз. Қауым жойылудан өзін сақтауға және қауым мүшелерін өлімнен де нашар тағдырдан қорғауға құқылы (The power of the state to control and regulate by reasonable laws the marriage relation, and to prevent the contracting of marriage by persons afflicted with loathsome or hereditary diseases, which are liable either to be transmitted to the spouse or inherited by the offspring, or both, must on principle be regarded as undeniable. Society has a right to protect itself from extinction and its members from a fate worse than death).

Енді, заң шығару, заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу процесі ұзақ жүретін үрдіс. Әзірге мұндай медициналық тексеруді талап етпейтін Орталық Азияның жекелеген мемлекеттеріндегі (Қазақстан, Қырғызстан, Түркіменстан) бұқара халықтың қолдан келетіні өз денсаулығына өзінің жауапты екендігін естен шығармауы және мүмкіндігінше, бұл жайлы білген ақпаратын айналасындағы адамдарға хабарлап ескерте жүру ғана болмақ.

Қорытынды

Көнеден Орталық Азия халықтары ауылы аралас, қойы қоралас елдер. Халық даналығы «Алыстағы ағайыннан жақындағы көршің артық» деп те түйіндейді. Осы елдердегі отбасы институтын реттейтін ұлттық заңнамалардың ұғынықтылығы мен айқындылығын, белгілі-бір деңгейде Орталық Азия аймағын мекендейтін халықтардың бұдан былайғы да өзара бірлік пен түсіністікке негізделген тіршілігіне оң ықпал етуге әлеуеті бар фактор деп бағалауға болады. Қазіргі уақытта аймақ елдеріндегі миграция, сауда мәселелері бойынша өзара барыс-келіс қарқынды дамуда. Бұл өз кезегінде күн тәртібіне құқықтық реттеудің үйлесімділігі мәселесін шығарады. Осы тұрғыдан алғанда, аймақ елдерінің бір-бірінің тәжірибесін зерттеуі, тәжірибе алмасуы, біріндегі сыннан өткен озық үлгіні алуы өте маңызды болмақ.

Әдебиеттер тізімі

- Martha A. Field. Surrogate motherhood, expanded edition. // ebsco.com Соңғы қаралған күні: 12.09.2025
- Peterson v. Widule. Wisconsin Supreme Court <https://www.cetient.com/case/peterson-v-widule-8227442> Соңғы қаралған күні: 10.09.2025
- Sandy Malone. "Pre-Wedding Blood Tests" https://www.huffpost.com/entry/prewedding-blood-tests_b_1305097 Соңғы қаралған күні: 20.09.2025
- Stanic, Gordana Kovacek. "State Regulation of Surrogate Motherhood: Liberal or Restrictive Approach." International Journal of the Jurisprudence of the Family, 4, 2013, pp. 35-58. HeinOnline. Соңғы қаралған күні: 17.09.2025
- Türkmenistanyň Maşgala kodeksi (Түркіменстанның отбасы кодексі) <https://mejlis.gov.tm/single-code/16?lang=tm> Соңғы қаралған күні: 17.08.2025
- Бакбергенова, Д. (2014) «Проблемы правового регулирования вопросов суррогатного материнства в Республике Казахстан» Материалы круглого стола «Правовое регулирование вопросов суррогатного материнства».) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Соңғы қаралған күні: 10.09.2025
- Борисенко, Н. (2014) «Правовое регулирование суррогатного материнства в Республике Беларусь» Материалы круглого стола «Правовое регулирование вопросов суррогатного материнства» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Соңғы қаралған күні: 10.09.2025
- В Кыргызстане официально разрешили матчество» https://forbes.kz/articles/v_kyrgyzstane_ofitsialno_razreshili_matchestvo Соңғы қаралған күні: 15.09.2025
- Данаева, Д. (2014) «Медицинские, правовые и этические аспекты суррогатного материнства в Республике Казахстан» Материалы круглого стола «Правовое регулирование вопросов суррогатного материнства» (г. Астана, 16 мая 2014 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Соңғы

қаралған күні: 10.09.2025

Көмөкчү репродуктивдик технологияларды пайдалануу чөйрөсүндөгү айрым актыларды бекитүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Министрлер кабинетинин токтому, 2024-жылдын 14-октябры № 616 <https://cbd.minjust.gov.kg/7-33594/edition/18308/kg?lang=ru> Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын мыйзамы, 2024-жылдын 12-январы № 14 <https://cbd.minjust.gov.kg/4-5260/edition/1939/kg> Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

Кыргыз Республикасынын Үйбүлө кодекси, 2003-жылдын 30-августу № 201 <https://cbd.minjust.gov.kg/1327/edition/1163855/kg> Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының "Соттардың алименттерді өндіріп алу жөніндегі істерді қараған кезде заңнаманы қолдануы туралы" 2019 жылғы 29 қарашадағы № 6 нормативтік қаулысының 29-тармағы екінші, үшінші және төртінші абзацтарының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2024 жылғы 24 желтоқсандағы № 58-НҚ нормативтік қаулысы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/S2400000058> Соңғы қаралған күні: 17.08.2025

Қосалқы репродуктивтік әдістер мен технологияларды жүргізу қағидалары мен шарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-272/2020 бұйрығы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021816> Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Кодексінің 37-бабы 6-тармағының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2024 жылғы 4 желтоқсандағы № 55-НҚ нормативтік қаулысы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/S2400000055> Соңғы қаралған күні: 17.08.2025

Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы" 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы Кодексінің 91-бабы 2-тармағы 11) тармақшасының Қазақстан Республикасының Конституциясына сәйкестігін қарау туралы" Қазақстан Республикасы Конституциялық Сотының 2024 жылғы 23 шілдедегі № 49-НҚ нормативтік қаулысы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/S2400000049> Соңғы қаралған күні: 17.08.2025

Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518#z123> Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

Ответ Министра юстиции РК от 18 октября 2012 года на вопрос от 9 октября 2012 года № 168927 (e.gov.kz) «Необходимо согласие обоих супругов на заключение договора суррогатного материнства, следовательно, соглашение с суррогатной матерью имеют право заключать только супруги» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31275446&pos=10;4#pos=10;4 Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

Өзбекстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының қаулысының 6-тармағы <https://lex.uz/docs/2414116> Соңғы қаралған күні: 10.09.2025

Пояснительная записка к проекту федерального закона «О внесении изменений в статью 26 Федерального закона «Об актах гражданского состояния» <http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/%28SpravkaNew%29?OpenAgent&RN=878942-6&02>

Соңғы қаралған күні: 10.09.2017

Решение Конституционного Суда Кыргызской Республики от 09 ноября 2023 года «О пересмотре Решения Конституционного суда от 30 июня 2023 года по делу о проверке конституционности нормативного положения части 2 статьи 63 Семейного кодекса Кыргызской Республики, выраженного словами «отчество присваивается по имени отца», нормативного положения абзаца второго части 1 статьи 30, выраженного словами «Перемена отчества осуществляется по именам отца, усыновителя, отчима, дедушки по линии отца или матери», абзаца второго части 3 статьи 30 Закона Кыргызской Республики «Об актах гражданского состояния» в связи с обращением Тилек кызы Эльвиры и Осмоналиевой Айнуры Мусаевны, представляющих интересы Капаловой Алтын Абдыкадыровны» <https://constsot.kg/wp-content/uploads/2023/11/peresmotr-resheniya-po-matchestvu-1.pdf>

Соңғы қаралған күні: 20.09.2025

Саукенова, С. (2013) «Договор суррогатного материнства по законодательству Республики Казахстан» // Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика. Выпуск 42. Под редакцией доктора юридических наук, профессора А.Г. Диденко https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31519059 Соңғы қаралған күні: 10.09.2025

Соттардың некені (ерлі-зайыптылықты) бұзу туралы істерді қараған кезде заңнаманы қолдануы туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2000 жылғы 28 сәуір N 5 нормативтік қаулысының 4-тармағы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P00000005S> Соңғы қаралған күні: 10.09.2025

Страчкайтис, М. (2014) «Правовое регулирование вопросов суррогатного материнства в Литве» Материалы круглого стола «Правовое регулирование вопросов суррогатного материнства» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Соңғы қаралған күні: 10.09.2025

Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ Кодексі <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000000360> Соңғы қаралған күні: 17.09.2025

References

- Bakbergenova, D (2014) «Problemy pravovogo regulirovaniya voprosov surrogatnogo materinstva v Respublike Kazahstan» *Materialy kruglogo stola «Pravovoe regulirovanie voprosov surrogatnogo materinstva»* https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Songi karalgan kyni: 10.09.2025
- Borisenko, M. (2014) «Pravovoe regulirovanie surrogatnogo materinstva v Respublike Belarus'» *Materialy kruglogo stola «Pravovoe regulirovanie voprosov surrogatnogo materinstva»* https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Songi karalgan kyni: 10.09.2025
- Danaeva, D. (2014) «Medicinskie, pravovye i eticheskie aspekty surrogatnogo materinstva v Respublike Kazahstan» *Materialy kruglogo stola «Pravovoe regulirovanie voprosov surrogatnogo materinstva»* https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Songi karalgan kyni: 10.09.2025

- Halyk densaulygy zhane densaulyk saktau zhyjesi turaly» Kazakhstan Respublikasynyn 2020 zhylygy 7 shildedegi № 360-VI KRZ Kodeksi <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000000360> Songy karalghan kyni: 17.09.2025
- https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31275446&pos=10;4#pos=10;4 Songi karalghan kyni: 17.09.2025
- Komokchy reproduktivdik tekhnologiyalarydaj pajdalanuu chojrosyndogy ajrym aktylardy bekityy zhonyndo» Kyrgyz Respublikasynyn Ministrler kabinetinin toktomu, 2024-zhyldyn 14-oktyabry № 616 <https://cbd.minjust.gov.kg/7-33594/edition/18308/kg?lang=ru> Songi karalgankyni: 17.09.2025
- Kosalky reproduktivtik adister men tekhnologiyalarydaj zhyrgizu kagidalary men sharttaryn bekity turaly» Kazakhstan Respublikasy Densaulyk saktau ministrinin 2020 zhylygy 15 zheltoksandgy № QR DSM-272/2020 bujrygy <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2000021816> Songi karalghan kyni: 17.09.2025
- Kyrgyz Respublikasynda zharandardyn salamattygyn saktoo zhonyndo» Kyrgyz Respublikasynyn myjzamy, 2024-zhyldyn 12-yanvary № Songi karalghan kyni: 17.09.2025
- Kyrgyz Respublikasynyn Yjbylo kodeksi, 2003-zhyldyn 30-avgustu № 201 <https://cbd.minjust.gov.kg/1327/edition/1163855/kg> Songi karalghan kyni: 17.09.2025
- Martha A. Field. (1988) *Surrogate motherhood, expanded edition*
- Neke (erli-zajyptylyk) zhane otbasy turaly" 2011 zhylygy 26 zheltoksandagy Kazakhstan Respublikasy Kodeksinin 37-baby 6-tarmagynyn Kazakhstan Respublikasynyn Konstituciyasyna saikestigin karau turaly" Kazakhstan Respublikasy Konstituciyalyk Sotynyn 2024 zhylygy 4 zheltoksandagy № 55-NK normativtik kaulysy <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/S2400000055> Songi karalghan kyni: 17.08.2025
- Neke (erli-zajyptylyk) zhane otbasy turaly» Kazakhstan Respublikasynyn 2011 zhylygy 26 zheltoksandagy № 518-IV Kodeksi <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518#z123> Songy karalghan kyni: 17.09.2025
- Otvot Ministra yusticii RK ot 18 oktyabrya 2012 goda na vopros ot 9 oktyabrya 2012 goda № 168927 (e.gov.kz) «Neobhodimo soglasie oboih suprugov na zaklyuchenie dogovora surrogatnogo materinstva, sledovatel'no, soglashenie s surrogatnoj mater'yu imeyut pravo zaklyuchat' tol'ko suprugy»
- Ozbekstan Respublikasy Zhogargy Soty Plenumynyn kaulysynyn 6-tarmagy [Resolution The Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan "On the practice of applying legislation by courts in cases of divorce"] <https://lex.uz/docs/2414116> Songi karalghan kyni: 10.09.2025
- Peterson v. Widule. *Wisconsin Supreme Court* <https://www.cetient.com/case/peterson-v-widule-8227442> Songi karalghan kyni: 10.09.2025
- Poyasnitel'naya zapiska k proektu federal'nogo zakona «O vnesenii izmenenij v stat'yu 26 Federal'nogo zakona «Ob aktah grazhdanskogo sostoyaniya» <http://asozd2.duma.gov.ru/main.nsf/%28SpravkaNew%29?OpenAgent&RN=878942-6&02> Songi karalghan kyni: 10.09.2017
- Sandy Malone. "Pre-Wedding Blood Tests" https://www.huffpost.com/entry/prewedding-blood-tests_b_1305097 Songi karalghan kyni: 20.09.2025
- Saukenova, S. (2013) «Dogovor surrogatnogo materinstva po zakonodatel'stvu Respubliki Kazahstan» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31519059 Songi karalghan kyni: 10.09.2025
- Stanic, Gordana Kovacek.(2013)"State Regulation of Surrogate Motherhood: Liberal or Restrictive Approach." *International Journal of the Jurisprudence of the Family*. Songi karalghan kyni:

- 17.09.2025 «Sottardyn nekeni (erli-zajyptylykty) byzu turaly isterdi karagan kezde zannamany koldanuy turaly» Kazakhstan Respublikasy Zhogargy Sotynyn 2000 zhylgy 28 sauir N 5 normativtik kaulysynyn 4-tarmagy <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P000000005S>
Songi karalghan kyni: 10.09.2025
- Strachkajtis, M. (2014) «Pravovoe regulirovanie voprosov surrogatnogo materinstva v Litve» *Materialy kruglogo stola «Pravovoe regulirovanie voprosov surrogatnogo materinstva* https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31647536&pos=9;-28#pos=9;-28 Songi karalghan kyni: 10.09.2025
- Türkmenistanyň Maşgala kodeksi (Türkmenistannyn otbasy kodeksi) <https://mejlis.gov.tm/single-code/16?lang=tm> Songi karalghan kyni: 17.08.2025
- V Kyrgyzstane oficial'no razreshili matchestvo» <https://forbes.kz/articles/v-kyrgyzstane-ofitsialno-razreshili-matchestvo> Songi karalghan kyni: 15.09.2025

IRSTI: 10.47.31

The current condition of legislation on marriage and family in Central Asian countries: opportunities for improvement

Marat Yestemirov¹¹SDU University, Kaskelen, Kazakhstane-mail: marat.yestemirov@sdu.edu.kz

Abstract

In the article, the author analyzes the current condition of legislation on marriage and family in Central Asian countries. The importance of the decisions of the Constitutional Court in the further development of family law is highlighted and it is recommended to study the experience of the Constitutional Courts of Central Asian countries in order to further improve the legislation of the countries of the region. It is concluded that the Central Asian countries have similar legislation on marriage and family. At the same time, there are a number of areas of legal regulation that vary in Central Asian countries. For example, the legal regulation of surrogacy. Regarding this issue, the legislators of the countries of the region adhere to diametrically opposed positions to each other: in Kazakhstan and Kyrgyzstan, "surrogacy" is allowed, while the legislators of Uzbekistan and Tajikistan have taken a neutral position, and the legislator of Turkmenistan equates this construction to human trafficking. Examples from Kazakh judicial practice regarding "surrogate motherhood" are given. Using the example of individual disputes considered by local courts and based on the analysis of foreign experience, conclusions are drawn about the "ambiguity" of the situation around the construction of "surrogacy." The next issue on which the positions of the legislators of the countries did not coincide was the issue of medical examination of persons entering into marriage. The legislators of Uzbekistan and Tajikistan have introduced mandatory free medical examinations of persons entering into marriage and the results of which must be notified to the persons entering into marriage. Whereas, the legislators of Kazakhstan, Kyrgyzstan and Turkmenistan left this issue to the discretion of the persons entering into marriage.

Keywords: marriage, family, surrogacy, medical examination of persons entering into marriage, judicial practice.

MPHTI: 10.47.31

Современное состояние законодательства о браке и семье в странах Центральной Азии: возможности совершенствования

Марат Естемиров¹

¹SDU University, Каскелен, Казахстан

e-mail: marat.yestemirov@sdu.edu.kz

Аннотация

В статье автор анализирует современное состояние законодательства о браке и семье в странах Центральной Азии. Освещены значения постановлений Конституционного Суда в развитие семейного права и рекомендована изучить опыт Конституционных Судов стран Центральной Азии с целью дальнейшего совершенствования законодательства стран региона. Сделаны выводы о том, что в странах Центральной Азии схожие законодательства о браке и семье. В то же время есть ряд направлений правовое регулирование которых в странах Центральной Азии разнятся. Например, правовое регулирование суррогатного материнства. Относительно этого вопроса, законодатели стран региона придерживаются диаметрально противоположных позиций к друг-другу: в Казахстане и Кыргызстане «суррогатное материнство» разрешено, тогда как законодатели Узбекистана и Таджикистана заняли нейтральную позицию, а законодатель Туркменистана приравнивает данную конструкцию к торговле людьми. Приведены примеры из казахстанской правоприменительной практики относительно «суррогатного материнства». На примере отдельных споров, рассмотренных отечественными судами и по итогам анализа зарубежного опыта сделаны выводы о «неоднозначности» ситуации вокруг конструкции «суррогатного материнства». Следующий вопрос, по которым позиций законодателей стран региона не совпали, это вопрос медицинского обследования лиц, вступающих в брак. Законодатели Узбекистана и Таджикистана ввели обязательный бесплатный медицинский обследования лиц, вступающих в брак и об итогах, которых должны быть извещены лица, вступающие в брак. Тогда как, законодатели Казахстана, Кыргызстана и Туркменистана оставили этот вопрос на усмотрения лиц, вступающих в брак.

Ключевые слова: брак, семья, суррогатное материнство, медицинское обследование лиц, вступающих в брак, судебная практика.

Келіп түсті: 23 қыркүйек, 2025

DOI: <https://doi.org/10.47344/1basaq23>

IRSTI: 10.01.45.

The Impact of The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition on Legal Education: An Analysis of Its Role in Shaping Future Lawyers

Usenova Elmira¹

¹University Ala-Too, Bishkek, Kyrgyzstan

Abylay Akay²

Altynay Dalibayeva³

^{2,3} SDU University, Kaskelen, Kazakhstan

email: abylay.akay@sdu.edu.kz

Abstract

The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition plays a vital role in the educational path of law students, providing an opportunity to enhance theoretical knowledge and its practical implementation. The main aim of this article is to indicate the influence that Jessup has on future attorneys and lawyers, in terms of development of judicial argumentation, critical thinking and oral advocacy. The methodology covers a survey of participants, which reveals that participants of the Jessup competitions have noticed improvement in their academic life, career path, as well as personal perspectives. Moreover, it claims that particular courses, such as "Legal Writing and Oral Advocacy in International Law," need to be included into the curriculum of universities of Kazakhstan so that the students could meet global requirements for international lawyers. The results indicate the exact percentage of participants from both regional and international rounds, whose professional and academic life were influenced in positive way. This article argues that the Jessup competition not only benefits participants but also plays a vital role in bridging the gap between legal theory and practice, thereby contributing to the evolution of legal education in the world and Kazakhstan.

Key words: legal education, international law, oral advocacy, moot court competitions, critical thinking, public speaking.

Introduction

"The rule of law must be implemented," noted the President of the Republic of Kazakhstan, Kassym-Jomart Tokayev (Jusupbekova, 2025). These words emphasize the fundamental role of the law in the formation and development of any legal state. Lawyers play a key part in the implementation of the rule of law. In the process of becoming a lawyer, not only theoretical knowledge is important, but also practice. Therefore, in the education of future lawyers, moot courts serve as a crucial element. According to the official website of Oxford University, "a moot court competition simulates a court hearing, in which participants analyze a problem, research the relevant law, prepare written submissions, and present oral argument. Moot problems are typically set in areas of law that are unsettled or that have been subject to recent developments. They usually involve

two grounds of appeal, argued by each side”. Moot courts are not only about enhancing students' theoretical and practical knowledge, but they also provide valuable networking opportunities. Additionally, universities can use moot courts as a way to promote themselves by organizing such events, showcasing their commitment to legal education and the development of future professionals. There are many types of moot courts. For example, the Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition and the Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot (Scott & Soirila, 2021). This article, will focus on The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition (hereinafter – the Jessup), analyzing its impact in more depth. The Jessup is the most prestigious and largest moot court competition, which has been held every year since 1960. The competition simulates hypothetical disputes heard before the International Court of Justice. Participants prepare written memorials and orally present their arguments to a panel of judges. There are two main stages in the competition: regional and international rounds. Only the winners of the regional rounds are allowed to travel to Washington DC, where the White & Case international round takes place (International Law Students Association, n.d.). Starting from 2024, student teams from SDU University started to participate in the regional rounds of the Jessup Moot Court competition. Moreover, for the past 23 years, Maqsut Narikbayev University has consistently represented Kazakhstan in the international rounds of the competition in Washington DC.

Topics of the 2025 problem of the Jessup were especially challenging for participants from SDU University, particularly in the realm of maritime law, a field they had not previously gotten into specifics in, only superficially going through it. Despite the reputation of the moot courts, some have critiqued and questioned its usefulness, because it largely focused on the disconnectedness between law school moot court and the practice of law (Gates, 2013, 2; Kozinski, 1997). However, most studies present moot court in positive terms (Kammerer, 2018).

The purpose of this article is to provide a comprehensive analysis of the impact of the Jessup on the development of future lawyers. The article examines the role of the Jessup in developing analytical thinking, argumentation, and public speaking skills. We argue that the Jessup, despite criticism, is a valuable educational tool that contributes to the development of key competencies. We created a survey for the Jessup participants about the impact of this moot court and analyzed the result, which was positive. The survey has 17 questions, 15 of which are mandatory and 2 are optional. Given the complexity of the tasks facing Jessup participants, we recommend introducing the course "Legal writing and oral advocacy in international law moot courts" into the curricula, which will allow for targeted development of the necessary skills (Daulenov, 2014).

Literature Review

Moot court competitions have been a standard pedagogical tool in legal education and, in particular, at the undergraduate level (LF Niš, 2023; Arsenijević, 2024). They were first established at Harvard Law School in 1820 (Cornell Law School Legal Information Institute, 2020). Since then, they have become a worldwide tradition which allows students to practice court proceedings on imaginary cases (Bhumika, 2025). In contrast to mock trials, moot courts concern legal argumentation more than evidentiary investigation (Longstaff, 2022).

Students utilize different legal sources, such as statutes, treaties, case law, and academic literature, to compose written and oral submissions (Arsenijević, 2024; Tasić et al., 2023). Students are usually in groups of 2–5 representing parties to a case and are required to prepare written memorials and oral arguments against each other within tight time limits. The judges, in most cases, are practicing legal professionals and judge participants on both the merits of legal argument as well

as clarity of argument, persuasiveness, and real-time response to questioning (Tasić et al., 2023).

The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition (Jessup) is in a class by itself among global moot courts. Since it was launched in 1960, the Jessup specializes exclusively in international law and has developed into the world's largest moot court competition with registrants representing more than 700 law schools from more than 100 countries (International Law Students Association, n.d.). The Jessup requires participants to examine and argue advanced international conflicts in a manner demanding fundamental mastery of substantive law and procedure norms (Almond, 1998; Hughes, 1981). The Jessup has been praised as a means of promoting legal research competencies, oral argumentation, and analytical reasoning (Melbourne Law School, 2020; Raj, 2020), but also providing participants a distinctive arena in which to network and engage with others from different cultures.

In addition to its praise, however, some have challenged the applicability of moot courts to real-life legal practice and appellate court dynamics (Gates, 2013; Kozinski, 1997). Most scholars concur nevertheless that moot courts and the Jessup in general contribute to improved legal education by fostering key competencies such as argumentation, teamwork, and flexibility (Knerr & Sommerman, 2000; Snape & Watt, 2010). An area remains in the scholarship, however, pertaining to empirical assessment of the long-term effect of the Jessup on participants' academic, professional, and personal lives, particularly in the case of Kazakhstan and Central Asia. This research aims to fill the gap.

Methodology

This study employed a quantitative survey method targeting current and former Jessup participants worldwide, with particular focus on individuals from Kazakhstan. The primary aim was to assess the competition's impact on participants' academic performance, career trajectories, skill development, and personal growth.

The survey consisted of 17 questions: 15 mandatories and two optional. Questions covered participation details (years, rounds, roles), skill development (legal research, writing, advocacy, teamwork), academic impact, career outcomes, and personal effects. Participants were also invited to share qualitative reflections on the most valuable aspects of their Jessup experience.

Data were collected through an online questionnaire distributed via institutional and alumni networks. Responses were anonymized to ensure confidentiality. Descriptive statistics were used to analyze quantitative responses, while thematic coding was applied to optional qualitative comments to identify recurrent patterns and insights. The questionnaire included the following questions:

Mandatory:

1. In what year(s) did you participate in the Jessup Competition?
2. Which university did you represent in the Jessup Competition?
3. In which rounds did you participate: Regional Rounds, International Rounds, Both Regional and International Rounds?
4. What role(s) did you have on your Jessup team? (e.g., captain, oralist, researcher, etc.).
5. How would you rate your English language proficiency after participating in the Jessup Competition? Answer from 1 to 5.

6. How did participating in the Jessup Competition impact your academic performance in university? Significantly improved, slightly improved, no impact, slightly worsened, significantly worsened.

7. Which skills gained from the Jessup Competition have been most useful in your studies?:

Legal text analysis, Legal research, Legal writing, Oral advocacy, Teamwork.

8. Did the Jessup Competition enhance your understanding of international law?: Yes, No, Maybe.

9. Do you believe the Jessup Competition helped develop your critical thinking skills?: Yes, No, Maybe.

10. How has participating in the Jessup Competition impacted your career?: Significantly helped, Slightly helped, No impact, Prefer not to answer, I am a student.

11. Do you believe participating in the Jessup Competition gave you a competitive advantage in the job market?: Yes, No, Maybe.

12. Which skills gained from the Jessup Competition have been most useful in your career?:

Legal text analysis, Legal research, Legal writing, Oral advocacy, Teamwork.

13. Would you recommend participating in the Jessup Competition to students pursuing a career in legal arena?: Yes, No, Maybe.

14. How has participating in the Jessup Competition impacted your personal life?: Positively, Negatively, No impact.

15. Which personal qualities do you believe the Jessup Competition develops?: Self confidence, Discipline, Stress resilience, Teamwork skills.

Optional:

16. What do you consider the most valuable thing you gained from participating in the Jessup Competition? (not required).

17. Do you have any additional comments or remarks regarding the Jessup Competition? (not required).

Findings

33 respondents from a varied set of institutions such as the University of Belgrade, İstanbul University, Universidad del Istmo, KIMEP University, and Humboldt University of Berlin took the survey representing Jessup's global presence and stature.

57.6% of respondents competed in both regional and international rounds, while 30.3% competed in regional rounds exclusively and 12.1% competed in international rounds exclusively. The participants played different roles, which included oralists, researchers, captains, and advisors, highlighting the teamwork aspect of Jessup teams.

On a scale of five, 54.5% placed their skills for the English language on a level of five (highest), and the average rating was 4.48, reflecting considerable linguistic improvements. Academically also, 51.5% felt considerable improvement in their performance levels, with a paltry 12.1% perceiving a negative impact—most commonly attributed to time-management issues.

The most common skills mentioned were legal research (87.9%), oral argumentation (84.8%), legal writing (78.8%), and legal text analysis (72.7%) and 57.6% mentioned teamwork. Participants also mentioned better time management and networking as well as better critical thinking. Notably, all respondents (100%) agreed on greater comprehension of international law and 78.8% on building better critical thinking skills thanks to Jessup.

About 36.4% felt a real positive effect on their job prospects and 66.7% perceived Jessup involvement as bringing a competitive advantage in the job market. While a number of participants were indeed students, the statistics indicate that Jessup experience is recognized and appreciated by employers across a broad spectrum.

75.8% of respondents cited a positive effect on their own lives, most notably on resilience, managing stress, discipline, and self-esteem. Although 12.1% mentioned personal sacrifices in terms of less social or academic time, the greatest number underlined the transformative effect of the experience.

Participants consistently emphasized networking, exposure to an international audience, and belonging to a global legal community as the greatest strengths of their Jessup experience. Some participants attributed the competition to influencing their academic direction and encouraging advanced study of international law.

Results and discussion

What is The Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition?

Students interested in public international law who wished to imitate proceedings before the International Court of Justice created the Jessup as an internal moot at Harvard Law School. This early endeavor provided as the groundwork for what would develop to be a big global event, according to Judge Richard R. Baxter.

In 1960 the organization of the first "International Law Moot" was initiated by Harvard, Yale, and Columbia law students, according to some sources, but the Association of Student International Law Societies (ASILS) was created in 1962, providing the competition more institutional backing.

That same year, it was held in honor of Philip C. Jessup, a well-known American scholar and ICJ judge (Hughes, 1981). Comparably to other global moot court competitions, the Jessup is specialized on cases related to international law and its large-scale influence. It involves participants from over 700 law schools of more than 100 countries annually, discussing complicated international law problems. Within a framework of the Jessup participants are expected to provide two papers that contain an analysis of a document prepared by professionals called "Compromis". Apart from that, each team orally performs with their arguments for 45 minutes before a panel of judges. Since its debut in 1960, the Jessup has been held annually (International Law Students Association, n.d.). It has now expanded to become the world's biggest international law competition. The Jessup Competition has significantly impacted students studying international law by enhancing their decision-making skills, furthering their legal education, and even contributing to the development of international law.

It has now expanded to become the world's biggest international law competition (Almond, 1998).

The Jessup competition, as previously said, tackles some of the most significant worldwide challenges. For instance, in 2025, competitors worked on the Case Concerning The Naegea Sea, which addressed a number of crucial international law issues.

These include: (1) the duties and rights of the international community in case when two different people claim to be the legitimate president of a state; (2) the issue of immunity when state officials accused of human rights violations; (3) The legal ramifications of receding coastlines for the maritime zones of coastal states; and (4) the debate of the compromise clause in a treaty creating a regional organization.

Participants were required to investigate complex legal issues as the case, which centers on the Naegea Sea conflict between the Union of Ambrosia and the Republic of Rovinia, brought to light the confluence of sovereignty, marine law, and human rights (International Law Students Association, n.d.). Another noteworthy finding is that the Applicant states' names always start with the letter "A," whereas the Respondent states' names start with the letter "R." This kind of minor elements give the cases' structure a distinctive touch. Well-known experts such as Benjamin Salas Kantor, Janina Barkholdt, and Niko Pavlopoulos usually prepare problems for the Jessup debates. For example, they created a scenario for the 2025 Jessup competition that challenged participants' legal knowledge while also asking them to critically think about real-life problems (International Law Students Association, n.d.).

The participants explored how climate change is affecting the environment, with a particular emphasis on exclusive economic zones, which is a topic that many of them had never studied before.

The International Law Students Association (ILSA) has already released the upcoming set of pertinent problems for the competitors to tackle in 2026.

(1) Who has the right to intervene in proceedings before the International Court of Justice? (2) What are the rights of indigenous peoples relating to rare earth minerals found in their land? (3) What are "the general principles of law recognized by civilized nations"? and (4) When is a state immune from the domestic jurisdiction of another state when it has caused economic harm to citizens of that state? are among them (International Law Students Association, n.d.). Although they cover so many nuances, these questions are not particularly challenging.

In any case, these recent challenges serve as more evidence that the Jessup Competition is a serious and engaging moot court that consistently adjusts to the most significant and urgent legal concerns. It provides an opportunity for students to interact with real-world problems that influence the direction of international relations and the law, not just a test of legal knowledge.

In addition to learning about the specific peculiarities of the law, participants each year develop a heightened awareness of the global concerns that will influence the legal environment of the future.

Furthermore, students who are continuously exposed to the most recent developments in international law are better prepared for employment in the legal field and get a better understanding of their role in solving the most important global concerns.

Impact of the moot courts on development of lawyers

Other ways to teach law that provides such a powerful combination of the knowledge and abilities needed to succeed as a profession simply does not exist, according to Tasić et al. (2023). Involvement of moot court in legal education helps students achieve objectives including developing a thorough understanding of the law and improving their public speaking abilities. (Arsenijević,

2024). Students' ability to communicate orally, analyze cases, and reason legally is much enhanced when appellate court procedures are simulated in moot courts (Knerr & Sommerman, 2000). Students gain important abilities of interpretation and performing through mootings, as well as the capacity to collaborate with others and adjust to changes. They emphasize how research and presenting abilities are interdependent, stating that compelling legal arguments need to be supported by pertinent data. As a result, mootings prepares participants to communicate their results both orally and in writing and teaches them how to explain complicated legal topics using simple words. Besides this, moot courts require a lot of teamwork, which is also crucial in legal field. It is related to the fact that collaborating in teams promotes collaborative thinking, idea sharing, and strategy formulation without compromising team members. Because it teaches students how to successfully negotiate, weigh arguments, and compromise, which plays a significant role in preparing for legal disputes (Snape & Watt, 2010).

The Jessup represents more than just a competition; it's a genuine avenue for both professional and personal development. Following the release of the "Compromis" in late September, teams started getting ready right away, while the regional rounds were held in mid-February. Teams learned how to collaborate, speak in front of an audience, and respond to inquiries right away over these months in addition to creating memorials. This whole procedure turned into an actual training (Raj, 2020). Jessup is an opportunity to network with professionals in the legal field, meet like-minded individuals, and share experiences with colleagues from other nations. Professor Mitchell from the University of Melbourne noted that "Jessup helps students develop their written and oral advocacy skills and get acquainted with current issues of international law." (Melbourne Law School, 2020). In addition, participation in Jessup teaches us to be persistent, stress-resistant and find compromises. As Rutgers alum Naveen Raj puts it, "Jessup taught me a new language for solving the global problems we face today." And Mark Luz reflects, "The Jessup is one of those incredibly rare experiences that transcends law school and impacts your life for decades thereafter. It will undoubtedly provide you with the skills necessary to become a great lawyer, but it is the Jessup competition's teaching of reason, civility, empathy, compromise and respect for others which will make you a better person and the world a better place." (International Law Students Association, n.d.). It is an experience that stays with participants for a long time, changing not only their approach to law but to life in general.

Some American critics, contend that the moot court does not fairly represent actual court procedures, despite the fact that it has proven to be an invaluable instrument in legal education. According to appellate judge Alex Kozinski who has criticized moot courts for not offering an accurate depiction of appellate court proceedings, for example, law schools should prepare students for real-world legal practice rather than depending on abstract simulations, according. (Snape & Watt, 2010; Kozinski, 1997). This criticism brings attention to the fact that results of a moot court case is decided by the performance of the teams that represent the applicant and the responder, in contrast to real court cases when one party usually prevails. In spite of these reservations, moot courts play a special function in promoting a thorough comprehension of legal matters and cultivating critical abilities that go beyond trial advocacy. As such, they shouldn't be expected to imitate the precise character of actual trials. The focus of moot courts is on legal debates and discussions, which is not a weakness but rather a reflection of its unique approach to legal education, even though mock trials are more concerned with mimicking actual court procedures. The range of approaches used in legal education is advantageous because it enables students to interact with legal ideas from many angles, guaranteeing a more comprehensive comprehension of the law. In the end, moot court plays a crucial role in forming future attorneys by providing them with the chance to

hone their practical and intellectual abilities in a controlled yet stimulating setting. (Arsenijević, 2024).

Discussion of the survey

Participants of the Jessup competitions between 2010 and 2025 who have answered questions of the survey, revealed a diverse spectrum of experiences over time. The results, which came from 33 respondents worldwide, offer useful information about how the competition affected its competitors. The University of Belgrade, İstanbul University, Universidad del Istmo, Tashkent State University of Law, American University of Iraq, KIMEP University, MNU, Westminster International University in Tashkent, Yaroslav Mudryi National Law University in Kharkiv, University of Antwerp, The British University in Egypt, Humboldt University of Berlin, University of Buenos Aires, University of Vienna, Instituto Tecnológico Autónomo de México, Faculty of Law Iustinianus Primus Skopje, Hebrew University of Jerusalem, Tbilisi State University, The Honorable Society of the Inner Temple, and numerous other esteemed institutions were represented among the respondents. This worldwide diversity highlights Jessup's influence and global reach in the field of legal education.

The tournament was very competitive, as evidenced by the fact that the majority of participants (57.6%) participated in both regional and international rounds. About 30.3% of competitors participated in regional stages, whereas 12.1% only competed in international rounds. With the majority of participants choosing to experience both regional and international rounds in their entirety, this dispersion illustrates the differing degrees of dedication and involvement.]

Within their teams, participants played a range of positions, including as advisors, captains, researchers, of counsel, and oralists. Since each member is essential to the preparation and delivery of arguments, this multiplicity of duties exemplifies the cooperation and teamwork needed to succeed in Jessup.

Legal research (87.9%), legal writing (78.8%), oral advocacy (84.8%), and legal text analysis (72.7%) are the most valuable skills acquired by Jessup participation. Additionally, 57.6% of participants acknowledged the importance of teamwork as a talent. In addition, a few of individuals indicated other abilities like time management, networking, critical thinking, and stress resilience. These results highlight the competition's versatility by providing competitors with a variety of professional and practical skills relevant to legal careers.

Notably, all of the participants (100%) said that taking part in Jessup improved their knowledge of international law, which is one of the competition's main objectives. Furthermore, 78.8% of respondents said that Jessup experience had enhanced their critical thinking abilities, whereas 21.2% were not sure. This implies that Jessup is fundamental to the development of the critical thinking and analytical skills required for a profession in international law.

36.4% of individuals said Jessup had a major positive impact on their job prospects, compared to 18.2% who said it had a minor effect. Nonetheless, as a reflection of their continuous professional development, 33.3% of respondents were students at the time of the survey. Only 3% disagreed with the 66.7% of individuals who felt that Jessup gave them a competitive advantage in the job market, compared to 30.3% who were undecided. This implies that companies value Jessup participants' abilities and dedication, and that the competition is well-regarded in the legal industry.

75.8% of respondents said that playing Jessup had a beneficial impact on their personal lives, while 12.1% said that it had a negative impact, especially on their ability to balance their personal

lives. Some individuals emphasized how challenging it is to put Jessup before other facets of life, such education, connections with others, and mental health. Despite these difficulties, a large number of participants highlighted the competition's impact on their resilience and personal development, calling the experience "life-changing."

Jessup participants thought that their cooperation abilities: (81.8%), discipline (81.8%), stress resilience (84.8%), and self-confidence (75.7%) were the most developed traits. A successful legal career requires these attributes, and Jessup undoubtedly helps to develop well-rounded legal practitioners. Furthermore, a number of participants identified time management, project management, and team management as important advantages of the competition.

According to the survey results, the experiences, relationships, and friendships formed were the most beneficial parts of taking part in Jessup. Numerous attendees praised the outstanding networking opportunities and the opportunity to interact with a global community of people who share their love for international law.] Others emphasized how the competition influenced their academic decisions and helped them identify their future professional pathways, especially with regard to pursuing graduate work in international law.

Overall, the survey's findings show that participants' academic and professional lives are significantly and permanently impacted by the Jessup competition. The vast majority of responders thought the experience was good and enriching, despite the fact that it might be difficult to balance personal life. Participants' jobs and personal development greatly benefit from the skills they acquire throughout Jessup, which range from legal research and writing to teamwork and stress resistance. Jessup continues to be one of the most prominent and influential competitions for aspiring legal professionals because of its exceptional capacity to link students with a worldwide network and give them hands-on, real-world legal experience.

Courses and disciplines like "Legal Writing and Oral Advocacy" and "Jessup International Law Moot Court Course" have previously been adopted by numerous universities overseas. These include academic establishments like the University of Maryland Francis King Carey School of Law and Florida State College. Students who take these courses gain the abilities needed for a prosperous career in international law.

Participation in the Jessup competition helped to clarify the actions that should be performed in Kazakhstan's educational system to train future attorneys, particularly in the area of international law, as highlighted by Daulenov (2014) in his paper. The absence of a course in the curriculum for the specializations of "International Law" and "Applied Law" that would actively enhance students' practical abilities is one of the primary issues.

"Legal Writing and Oral Advocacy in International Law/International Law Moot Courts" or simply "Legal Writing and Oral Advocacy" are thought to be great examples of such courses.

Numerous universities have already successfully adopted this course, and years of successful practice have attested to its efficacy.

The inclusion of such a course in Kazakhstani institutions' curricula will equip students with the abilities they need to succeed professionally in the global marketplace (Daulenov, 2014).

It is critical that Kazakhstani institutions implement courses in the future that prepare students for actual legal practice in order to enhance their ability to write legal documents and provide oral presentations in court.

Conclusion

Students can develop into well-rounded legal professionals by taking part in the moot courts like Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition, which provides a unique and priceless experience. The competition is a major step in preparing future attorneys for the demands of international legal practice, from the development of critical legal skills like legal research, writing, and oral advocacy to the personal development of resilience, self-confidence, and teamwork. The survey's findings show that the competition has a long-lasting effect on participants' academic and professional lives, giving them the tools they need to thrive in the legal industry and enabling them to network with like-minded people throughout the world.

Nonetheless, there are glaring shortcomings in the current legal school system, especially in Kazakhstan, where there is insufficient emphasis on practical skills like oral argument and legal writing. It is imperative that Kazakhstani colleges incorporate specialized courses like "Legal Writing and Oral Advocacy in International Law," which have been effectively implemented by other universities, into their curricula. This will improve future legal professionals' competitiveness on the global stage in addition to raising the standard of education.

Kazakhstani universities can close the gap between theoretical knowledge and practical legal practice by adopting curricular modifications and adding new practical courses. In the end, this will lead to a new generation of attorneys who are knowledgeable about international law and have the abilities needed to succeed in the intricate global legal system of today.

References

- Almond, H. H., Jr. (1998). Strengthening the Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition. *ILSA Journal of International & Comparative Law*, 4(3), 635–640.
- Arsenijević, B. (2024). Moot court as a teaching method: Achievements of the Faculty of Law, University of Niš in 2023. *Facta Universitatis, Series: Law and Politics*, 22(2), 187–200. <https://doi.org/10.22190/FULP240516016A>
- Brahmbhatt, B. (2025). *Guide to Moot Court: Understanding its Purposes, Process, and Importance*. Retrieved June 10, 2025 from https://www.linkedin.com/pulse/guide-moot-court-understanding-its-purpose-process-bhumika-brahmbhatt-pbncc?utm_source=share&utm_medium=member_ios&utm_campaign=share_via
- Cornell Law School Legal Information Institute. (2020). *Moot court*. Wex. Retrieved June 11, 2025 from https://www.law.cornell.edu/wex/moot_court
- Daulenov, M. M. (2014). The new role of international law in legal education in the context of globalization. *Law and State*, 2(63), 19.
- Faculty of Law, University of Oxford. (n.d.). *Mooting: What is it and why take part?* Retrieved May 22, 2025 from <https://www.law.ox.ac.uk/mooting-what-is-it-and-why-take-part/mooting-what-it-and-why-take-part>
- Florida State University College of Law. (n.d.). *Jessup International Law Moot Court Course*. Retrieved April 11, 2025 from <https://law.fsu.edu/courses/jessup-international-law-moot-court-course>
- Gates, J. B. (2013). Using an Online Simulation of Supreme Court Decision Making in Large Classes. In *APSA 2013 Teaching and Learning Conference Paper*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2212361

- Hughes, E. D. (1981). *The Canadian round of the Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition: Team preparation, the national value of the event, and its place in the curricula of law schools in Canada*. University of New Brunswick Law Journal, 30, 187–200.
- International Law Students Association. (n.d.). About Jessup. <https://www.ilsa.org/about-jessup/>
- International Law Students Association. (n.d.). Who we are. <https://www.ilsa.org/who-we-are/>
- Jusupbekova, D. (2025, February 27). The rule of law must be implemented — Kassym-Jomart Tokayev. Inform.kz. Retrieved May 15, 2025 from <https://www.inform.kz/ru/verhovenstvo-zakona-dolzno-bit-voplosheno-vzhizn-kasim-zhomart-tokaev-2238a2>
- Kammerer, E. F. (2018). Undergraduate Moot Court: Student Expectations and Perspectives. *PS: Political Science & Politics*, 51(1), 190–193. <https://doi.org/10.1017/S1049096517001925>
- Knerr, C., Sommerman, A. (2000). Undergraduate Moot Court in American Colleges and Universities, paper presented at the Annual Meeting of the National Communications Association, Seattle, WA, November 8–12, 2000, pp. 1–25.
- Kozinski, A. (1997). In Praise of Moot Court--Not! *Columbia Law Review*, 97(1), 178–197. <https://doi.org/10.2307/1123450>
- Longstaff, G. (2022). *What is a moot court?* The University of Law. Retrieved June 11, 2025 from <https://www.law.ac.uk/resources/blog/what-is-a-moot-court/>
- Melbourne Law School. (2020). *Your Jessup Moot questions answered*. University of Melbourne. Retrieved April 20, 2025 from <https://law.unimelb.edu.au/news/MLS/your-jessup-moot-questions-answered>
- Pravni fakultet u Nišu / Law Faculty Niš. (2023). *Photo-monograph on the participation of students of the Law Faculty in Niš at moot court competitions (I. Ilić & B. Arsenijević, Eds.)*. Pravni fakultet, Univerzitet u Nišu.
- Raj, N. (2020). How Jessup taught me a new language to tackle today's biggest issues. Rutgers Center for Transnational Law. Retrieved April 28, 2025 from <https://ctl.rutgers.edu/how-jessup-taught-me-a-new-language-to-tackle-todays-biggest-issues/>
- Scott, D. M., & Soirila, U. (2021). The politics of the moot court. *European Journal of International Law*, 32(3), 1079–1106. <https://doi.org/10.1093/ejil/chab068>
- Snape, J., & Watt, G. (2010). *How to moot: A student guide to mooting (Illustrated ed.)*. OUP Oxford. Retrieved April 28, 2025 from https://books.google.kz/books?hl=en&lr=&id=tWKcAQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR6&dq=influence+of+moot+court+for+students+&ots=-6TxTKNZjm&sig=YEjDtZPV2KokHsuCRJy1drtI6pU&redir_esc=y#v=onepage&q=influence%20of%20moot%20court%20for%20students&f=true
- Tasić, A., Dimovski D., Išerić H., Mulalić A., Šimunović L., Marochini Zrinski M., Arsenijević B., Vučetić D. (2023). *Guidebook on Mootcourts*, Europa-Institut Saarland University, Saarbrücken.
- University of Maryland Francis King Carey School of Law. (n.d.). International Moot Court (Course No. 504C). Retrieved June 11, 2025 from <https://www.law.umaryland.edu/academics/course-catalog/course.php?coursenum=504C>

FTAMP: 10.01.45.

Филипп С. Джессап халықаралық құқық бойынша мут корт жарысының құқықтық білім беру жүйесіндегі әсері: Болашақ заңгерлерді қалыптастырудағы рөлі

Усенова Эльмира¹¹Ala-Too University, Бішкек, ҚырғыстанАбылай Ақай²Алтынай Дәлібаева³^{2,3} SDU University, Қаскелең, Қазақстанemail: abylay.akay@sdu.edu.kz

Андатпа

Филипп Джессап атындағы халықаралық құқық мут корт жарысы заң факультеті студенттерінің білім жолында маңызды рөл атқарады, себебі ол теориялық білімді жетілдіріп қана қоймай, оны іс жүзінде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Мақаланың негізгі мақсаты - Джессоптың сыни тұрғыдан ойлауды және ауызша адвокатураны дамыту тұрғысынан болашақ адвокаттар мен заңгерлерге көрсеткен әсерін көрсету. Әдістеме жарыс қатысушылары өткен сауалнама негізінде жазылған. Бұл сауалнамаға сүйенер болсақ, Джессоп жарысы қатысушыларының академиялық өміріне, мансап жолына, сондай-ақ жеке көзқарастарына оң әсер көрсеткен екен. Сонымен қатар, онда "Халықаралық Құқықтағы Құқықтық Жазу және Ауызша Адвокатура" сияқты курстардың студенттердің халықаралық заңгерлерге қойылатын жаһандық талаптарға сай болуы үшін Қазақстан университеттерінің оқу жоспарына енгізілу мәселесі қозғалған. Нәтижелер кәсіби және академиялық өміріне оң әсер еткен аймақтық және халықаралық турларға қатысушылардың нақты пайызын көрсетеді. Бұл мақалада Джессоп конкурсы қатысушыларға пайда әкеліп қана қоймай, сонымен қатар құқықтық теория мен практика арасындағы алшақтықты жоюда маңызды рөл атқару арқылы, Қазақстандағы және дүниедегі құқықтық білімнің дамуына ықпал етеді.

Кілт сөздер: құқықтық білім, халықаралық құқық, ауызша адвокатура, даулы сот жарыстары, сыни тұрғыдан ойлау, көпшілік алдында сөйлеу.

MPNTI: 10.01.45.

Влияние международного юридического конкурса имени Филиппа С. Джессапа на юридическое образование: анализ его роли в формировании будущих юристов

Усенова Эльмира¹¹Ala-Too University, Бишкек, КыргызстанАбылай Ақай²Алтынай Далибаева³^{2,3} SDU University, Қаскелең, Қазақстанemail: abylay.akay@sdu.edu.kz

Аннотация

Международный судебный конкурс имени Филипа Джессапа по международному праву играет жизненно важную роль в образовательном процессе студентов-юристов, предоставляя возможность углубить теоретические знания и применить их на практике. Основная цель этой статьи - показать влияние, которое Джессап оказывает на будущих юристов с точки зрения развития судебной аргументации, критического мышления и устной адвокации. Методология включает опрос прошлых участников, который показывает, что участники соревнований Джессапа заметили улучшения в своей академической жизни, карьере, а также в личных перспективах. Более того, в статье утверждается, что конкретные курсы, такие как "Юридическая письменная и устная защита интересов в области международного права", должны быть включены в учебные программы университетов Казахстана, чтобы студенты могли соответствовать глобальным требованиям, предъявляемым к юристам-международникам. Результаты демонстрируют процент участников как регионального, так и международного туров, на чью профессиональную и академическую жизнь это оказало положительное влияние. В статье утверждается, что конкурс имени Джессапа не только приносит пользу участникам, но и играет жизненно важную роль в преодолении разрыва между юридической теорией и практикой, тем самым способствуя развитию юридического образования как в мире, так и в Казахстане.

Ключевые слова: юридическое образование, международное право, устная адвокатура, судебные состязания, критическое мышление, публичные выступления.

Received: 13 May, 2025

DOI: <https://doi.org/10.47344/676v3423>

IRSTI: 10.87.27

Towards an Inclusive Future: Public Administration, Legal Reforms and Education in Kazakhstan

Darkhan Orynbassarov¹

Baiyrbek Perizat²

Saparkhan Laura³

^{1,2,3}SDU University, Kaskelen, Kazakhstan

email: darkhan.orynbassarov@sdu.edu.kz

Abstract

This study explores how Kazakhstan's legal and administrative systems shape the implementation of inclusive education. Inclusive education seeks to ensure that all students, including those with disabilities, receive high-quality learning opportunities on the basis of equity and human rights. Using a mixed-methods design, the research combined quantitative data on school accessibility and disability inclusion with qualitative analysis of national and international legislative frameworks. Interviews with education experts further illuminated local implementation challenges and systemic barriers. The findings reveal significant gaps between policy development and practice. While Kazakhstan has endorsed international agreements promoting inclusivity, progress is hindered by centralized governance, limited funding, and persistent cultural stigma, particularly in rural areas. A comparative review of Finland, Germany, and Russia highlights the benefits of decentralization, community involvement, and strong teacher preparation. The study concludes that achieving genuine inclusivity will require clearer and more inclusive legal language, greater local autonomy in education, enhanced teacher training for diverse learners, and the removal of financial and cultural obstacles. These reforms are essential to secure equal rights and fair treatment for all students.

Keywords: inclusive education, public administration, legal reforms, policy implementation, decentralization, teacher training.

Introduction

Inclusive education is an approach that provides equal access to quality education for all learners, regardless of physical, intellectual, social, emotional, linguistic, or other disabilities. It includes children with special educational needs. Inclusive education is important because it promotes social justice and equity and helps children to develop as whole individuals (UNESCO, n.d.; UNICEF Kazakhstan, 2023). Furthermore, inclusive education not only helps children with special needs to become part of society but also helps their peers to internalize the values of acceptance, understanding, and respect for diversity. It is one of the most important ways of creating an inclusive society in which everyone can participate equally in the social, economic, cultural, and other aspects of life.

The history of inclusive education in Kazakhstan is relatively recent. Before the attainment of independence in 1991, the education system in the country was characterized by a greater degree of tradition, with children with special needs being educated in separate institutions alongside their peers. This approach to education has been identified as a contributing factor to the social

segregation of children with disabilities (Sage Open, 2020). Since 2000, Kazakhstan has made significant changes to its education system and started following the ideas of inclusive education. The adoption of the Law on Education in 2007 marked a pivotal moment in this development. This law established the right of children with special education needs to attend mainstream schools (Eurasian Research Institute, n.d.). In 2011, Kazakhstan ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities. This also helped to strengthen the idea of inclusive education (UNESCO, n.d.). This study investigates how legal reforms influence inclusive education and public administration in Kazakhstan, focusing on the relationship between legislation, its practical application, and the resulting effects on the development of inclusive education. It reviews existing laws and bylaws regulating inclusive education, assessing both their positive and negative aspects, and examines the administrative challenges that shape policy outcomes. In particular, the research models how public administration affects the adoption of inclusive education and identifies critical obstacles such as financial constraints, a shortage of qualified personnel, and inconsistent infrastructure. By analysing these issues, the study seeks to generate evidence-based recommendations for improving education policy and strengthening the effectiveness of inclusive practices across the country. The findings have important implications for the advancement of inclusive education in Kazakhstan. They expose gaps in legislation and implementation that hinder progress, offer practical suggestions for government agencies to enhance policy design, and support the creation of a more equitable education system. Ultimately, the research aims to contribute to a policy environment that ensures learning opportunities for every child, regardless of individual characteristics, and promotes a genuinely inclusive future.

Current Trends and Challenges

Inclusive education in Kazakhstan is changing, yet implementation faces ongoing difficulties. One important change is that more children with disabilities are able to go to school. Some schools in major cities like Astana, Almaty, and Shymkent are now including children with disabilities. These children go to the same schools as other children. To achieve this, teacher training programs are being conducted to ensure that teachers are well-equipped to handle students with special needs. Universities and teacher training colleges are now offering courses on inclusive education. For instance, psychology students at SDU University work with children with special needs as part of their practical training. Moreover, the university is already preparing students for this type of society, and positive changes are beginning to be seen within the academic community. Efforts are also being made to ensure that there are policies in place to support inclusive education through the creation of new laws and regulations (Human Rights Watch, 2019). Technological innovations are also playing a role, as schools are using online platforms and applications to enhance learning for children with disabilities (UNICEF, 2023). But inclusive education still has problems. One of the problems is that some schools do not have suitable buildings and elements, including ramps and elevators, for students with disabilities. This is especially true in rural areas, where there are no buildings at all (Suleimenova et al., 2023).

In Kazakhstan, the landscape is changing to be more inclusive, but there are still problems. The government and community partners in the country and around the world need to work together to solve these problems. When we include children with special needs in our schools, it makes society better for everyone.

According to Dr. Kamila Rollan, a PhD and alumna of the University of Cambridge:

“Only a small percentage of school-aged children with disabilities in Kazakhstan get a quality, inclusive education in a mainstream school. Most learners with disabilities and special needs are educated at home on a long-term basis, isolated from their peers, or attend special schools, which are often located far from their families and communities.

Home-schooling implies regular visits from teachers to deliver instruction at home, but, in reality, teachers visit only a few times a week or a month. And studying in special schools or special classrooms in mainstream schools provides little chance for socializing with peers or gaining competitive skills and knowledge to succeed in adult life.

One percent of individuals with disabilities in Kazakhstan make it to university; the remaining 99% can hope for some technical-vocational training at most, but a more common scenario involves them staying at home, uneducated, after completing basic secondary education. Lastly, institutionalization remains high, and children with disabilities living in psychiatric-neurological institutions receive very little or no education at all.” (Rollan, 2019, paras. 4-6)

In addition, she reflects on the situation during the COVID-19 pandemic: “What COVID-19 shows is that it is a very lonely place to be when you cannot go out to see your friends in a bar, have a walk in the park with a date, or meet colleagues at the office for a cup of morning coffee. But we know once the lockdown is over, we will get back to normal. But how would you feel if you could never do those things, just because going outside is a major challenge?

You may be wishing the quarantine was over so that you could drop your kids off at the nursery or school and have some time for yourself or your work. But for some, going to school is not an option at all. These difficult times should make us more aware of the daily struggles of people with disabilities living in segregated societies and prove, once again, that inclusion is one of the most important movements of this century — and everyone’s responsibility.” (Rollan, 2019, paras. 9-10)

Dr. Rollan's discourse elucidates a series of issues of paramount importance, which have frequently been disregarded. The present author concurs with her perspective that the prevailing system in Kazakhstan leaves a considerable number of children with disabilities without equitable opportunities for education, personal development, and social integration. Her observations highlight the harsh reality that, for the majority of these children, the path to university or meaningful employment is all but impossible, not because of a lack of ability, but because of systemic barriers.

Her comparison with the lockdown measures imposed in response to the pandemic of COVID-19 pandemic is especially powerful. It helps people without disabilities to understand the emotional and social isolation that individuals with disabilities face daily, not temporarily, but constantly. This should be a wake-up call for all of us. Inclusive education is not just a policy goal; it is a fundamental human right and a shared responsibility.

Legal changes are crucial for making education a reality by establishing the legal structure to ensure fair opportunities for all students alike. When there are no guidelines and ways to put them into action in place, inclusive education might just be words on paper rather than a reality. Legal reforms are important for eradicating bias, promoting access to education for children with needs, and asserting their right to go to school. They also establish benchmarks for excellence that every educational institution must achieve (Human Rights Watch, 2019).

Public administration has a role in putting policies into practice and ensuring their success. In this context, education requires the state to allocate resources for infrastructure improvement, staff training, and acquiring equipment. Additionally, oversight and evaluation are crucial for monitoring the enforcement of laws and gauging the impact of programs. Collaboration plays a part too, with

bodies such as ministries, local authorities, schools, and NGOs working together to ensure smooth coordination. Effective leadership is crucial for the implementation of meaningful reforms in public administration and driving educational changes to ensure policies are executed efficiently (Eurasian Research Institute, 2020). Over the past two decades, Kazakhstan has introduced several significant reforms that have transformed the educational landscape, particularly with regard to inclusive education. For example, the Education Act of 2007 granted children with special educational needs and disabilities the right to attend mainstream schools. In 2011, the country reaffirmed its commitment to inclusive practices by ratifying the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (United Nations Development Program, 2023). Further progress was made through the State Program for the Development of Education and Science (2016–2019), which aimed to improve the quality of education and establish resource centers to support inclusion (Human Rights Watch, 2019). In 2020, the introduction of the new Code on the Health of the People and the Healthcare System emphasized additional support for children with disabilities (Eurasian Research Institute, 2020). While these reforms represent important initial steps, the development of a robust legal and institutional framework is essential to fully realize inclusive education in Kazakhstan.

Theoretical foundations of inclusive education

The fundamental principles of inclusive education define its overarching purpose and objectives. These principles encompass the concepts of equality, which ensures that all learners are granted equal opportunities irrespective of their physical, intellectual, or social status; accessibility, which guarantees that learning environments, materials, and technologies are suitable for all individuals; and special education, which acknowledges the necessity for tailored approaches and instructional methods for students with specific educational requirements.

Several important theories serve as the foundation for inclusive education and influence how the problem is approached. According to the first theory, known as the social model of disability, disability is a societal issue rather than a medical one. It claims that social barriers that keep disabled persons from engaging in society are the cause of disability. To guarantee complete participation, this inclusive education framework works to eliminate these obstacles. However, the medical model views disability as a medical condition, which results in the separation of special needs children. According to the human rights viewpoint on disability, everyone has the right to inclusive education. It says that everyone should have access to education and that the state should ensure that this right is practiced. To successfully implement inclusive education in different nations, it is critical to comprehend these theories (Human Rights Watch, 2019). A key player in the creation and execution of educational policy is the general public. It establishes priorities, distributes funds, and upholds the law. Public administration should create plans for ensuring educational fairness in the context of inclusive education. They are responsible for providing funding for infrastructure, equipment, and teacher training initiatives, monitoring how the rules are being applied, and evaluating how well educational initiatives are working (Eurasian Research Institute, 2020).

In Kazakhstan, the responsibility for the majority of education-related decisions lies with the Ministry of Education and Science, which includes policy development, implementation, and oversight. Nevertheless, in recent years, a series of reforms have granted greater flexibility, empowering regional departments and schools to make context-specific decisions. This decentralization is intended to adapt educational strategies to local needs while still aligning with national priorities. Despite these efforts, maintaining consistency across regions remains

challenging (UNESCO, 2022). Centralized management provides the benefit of uniform standards and consistent policy enforcement across all regions. This approach is designed to ensure that all students receive a consistent and high-quality education. However, it is often criticized for its lack of flexibility and inability to address the specific needs of local communities.

Conversely, decentralized management facilitates the tailoring of educational programs to local contexts, enhancing their relevance and responsiveness. However, this model has the potential to result in uneven development and disparities between different regions. For inclusive education to succeed, both approaches should be combined to balance consistency and adaptability (UNESCO, 2022; Eurasian Research Institute, 2020).

Comparative Analysis: Inclusive Education Systems in Other Countries Around the World

Finland: A successful model of inclusion

Finland is regarded as a global leader in the implementation of inclusive education. The system is guided by principles such as "one student, one plan," which ensures personalised learning approaches. It is vital to emphasize that comprehensive teacher preparation and a minimal number of specialized schools are key features. The implementation of these policies is instrumental in facilitating the integration of all learners into mainstream classrooms. The Finnish experience demonstrates that inclusive education is achievable with robust government support and highly qualified educators (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018).

Germany: Dual education system

Germany has a dual system where children with special needs can attend regular schools or resource centers. Nevertheless, the country has recently taken measures to incorporate inclusive education to diminish segregation and provide equity to all students (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2022).

Russia: The post-Soviet model of education

Russia and Kazakhstan both have a system of special schools for children with disabilities that was created during the Soviet period. In recent years, Russia has likewise tried to include children with disabilities in regular schools, but it faces the same challenges of not having enough money and people thinking badly about inclusion. Looking at these countries can teach us the best ways to include children with disabilities in regular schools (UNICEF, 2020).

Universal Declaration of Human Rights (1948)

The Universal Declaration of Human Rights (UDHR) is recognized as the first global document to recognize education as a universal right. As stated in Article 26, the right to education is guaranteed to all individuals, and this right should be implemented without financial restriction, at least at the elementary level of education. This established the foundations for contemporary education policies on a global scale. Its influence can be observed in subsequent agreements that focused on inclusive and equitable access (United Nations, 1948).

The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities clearly states that people with disabilities have the right to education without discrimination and on the same terms as everyone else. It says that countries that have signed it must make sure that all children can get an education that includes everyone. This includes getting rid of physical and mental barriers, and providing the

support needed within normal schools (United Nations, 2006).

This convention says that people with disabilities have the right to education. This means that countries that have signed it must remove barriers to education and allow people with disabilities to attend school (United Nations, 2006). The Education 2030 Agenda is a plan created by UNESCO that aims to provide quality education to everyone. It also talks about how important it is to support children in need, especially those with disabilities, and how we need to focus on making things fairer for everyone (UNESCO, 2015). These global treaties set obligations for countries like Kazakhstan.

Constitution of Kazakhstan: The provisions of constitutional rights in connection with education.

The Constitution of the Republic of Kazakhstan is the primary document that protects civil rights, including the right to education. Article 30 of the Constitution guarantees the right of every citizen to compulsory primary education in public schools for free. Furthermore, the Constitution provides for equality before the law and prohibits discrimination based on disability (Republic of Kazakhstan, 1995). These rights are important for developing inclusive education, which means education for all children, no matter what their disability. Although the Constitution of the Republic of Kazakhstan does not explicitly refer to inclusive education, this omission may be viewed as a missed opportunity to articulate the state's commitment to educational equity. Nevertheless, the Constitution prohibits all forms of discrimination and places strong emphasis on the protection of human rights. In fact, Article 1 legitimizes the principle of inclusivity by proclaiming Kazakhstan as a democratic state, which implies equality of opportunity and the protection of individual freedoms. From this perspective, inclusive education can be interpreted as an extension of the democratization of knowledge and as a practical expression of the constitutional values of non-discrimination and human dignity (Constitution of the Republic of Kazakhstan 1995). The Constitution of Kazakhstan emphasizes equality and prohibits discrimination. Article 14 states that all persons in the Republic of Kazakhstan are equal before the law and court and forbids discrimination on grounds such as origin, social status, property, gender, religion, ethnicity or any other circumstances (Constitution of the Republic of Kazakhstan 1995). This broad guarantee underpins inclusive policies by ensuring that children with disabilities or other special needs are entitled to equal treatment in education

Revisions and deficiencies in the protection of people with disabilities

On the one hand, the Constitution of Kazakhstan is rather liberal, and on the other hand, several shortcomings hinder the implementation of inclusive education. For instance, the Constitution does not provide for concrete ways of making education accessible to children with disabilities. This makes many schools inaccessible to such children because of missing facilities such as ramps, elevators, and sign language interpreters for specialized classes (UNICEF, 2020).

The Law "On Social Protection of Persons with Disabilities in Kazakhstan," adopted in 2005, delineates the fundamental principles for ensuring the rights of individuals with disabilities in various aspects of life, including education. The report emphasizes the importance of making educational institutions physically and academically accessible, supporting vocational training and employment opportunities, and promoting inclusive practices in classrooms. However, the implementation of these measures is hindered by several factors, including insufficient resources, limited teacher preparation, and the absence of dedicated funding provisions (Human Rights Watch,

2019; Eurasian Research Institute, 2020). To address these implementation gaps, further legal changes are required to clearly define the state's obligations regarding inclusive education, and to create the necessary conditions for its realization (Eurasian Research Institute, 2020). Therefore, although the law establishes a foundation for inclusive education, fully executing it necessitates further dedication and resources.

The Code has undergone revisions over time, with the recent update in 2020 focusing specifically on enhancing assistance for children with disabilities; nevertheless, there are concerns raised by various professionals indicating that these modifications are mostly symbolic and may not always be accompanied by adequate financial resources (Aubakirova, 2016).

Kazakhstan's government has officially accepted agreements concerning inclusive education, such as the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2011) and the UN Sustainable Development Goals (2015). These agreements require the nation to guarantee that every individual has opportunities to access education (United Nations, 2006; United Nations Development Program, 2023).

Despite being approved and agreed upon in theory in terms of accessibility, for children with disabilities in schools still present challenges in real-world application. Not every teacher is eager to support these students, which highlights a disconnect between theoretical policies and actual practices (UNICEF, 2020).

Recently, in Kazakhstan, various initiatives have been implemented to promote education. One such program is the "Accessible school" which offers support for educating children with disabilities. (Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, 2023).

Financial obstacles, along with challenges in infrastructure and cultural differences, pose barriers. These efforts various obstacles such as insufficient funding, inadequate infrastructure, and societal stereotypes. For instance, several parents and educators continue to hold the notion that students with disabilities ought to receive education in institutions (Eurasian Research Institute, 2020).

Methodology

In this research, we used a mixed-method approach that integrates both quantitative and qualitative research methods to gain a comprehensive understanding of inclusive education in Kazakhstan and how it is connected to legal and administrative reforms. The design of the study enables a balanced investigation of both theoretical-political frameworks and real-world practices.

The qualitative component of the study involves a comprehensive analysis of national legislation, state programs and international treaties that have influenced Kazakhstan's inclusive education policies. Key documents reviewed for the purpose of this study include the Education Act (2007), the Law on Social Protection of Persons with Disabilities (2005), and the Code on the Health of the People and Healthcare System (2020). The analysis also encompasses Kazakhstan's ratification of international agreements, such as the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (United Nations, 2006), which outlines the country's obligations to ensure inclusive, non-discriminatory education. In addition to the analysis of documents, the study incorporates insights from secondary expert commentary, particularly the published interview with Dr. Kamilla Rollan, who is a leading specialist in inclusive education and who was featured on the University of Cambridge platform (Rollan, 2019). Her reflections provide critical insights into systemic gaps and practical challenges in the implementation of inclusive education across Kazakhstan.

The quantitative component looks at how well inclusive education is going using statistical data. This includes the number of schools with inclusive programs and the number of children with disabilities enrolled in mainstream schools. These metrics help us understand how national policies are reflected in practical, accessible educational opportunities.

A review of foundational legal documents was conducted, with particular reference to the Education Act, the Public Health Code and the Law on Social Protection of Persons with Disabilities. In addition, an analysis was made of Kazakhstan's commitments under the UN CRPD and Education 2030 Agenda (Republic of Kazakhstan, 2005; 2007; United Nations, 2006; UNESCO, 2015).

An examination of inclusive education practices in selected schools in Nur-Sultan and Almaty is warranted, with particular reference to those schools that have implemented individualized educational plans (IEPs) and integrated support centers.

The utilization of extant expert interviews and commentaries, with particular reference to Dr. Kamilla Rollan's observations, is employed in order to furnish a practitioner's perspective on the gaps and challenges inherent to inclusive education in Kazakhstan (Rollan, 2019; Human Rights Watch, 2019). This methodological framework allows to understand the issue from different angles. It combines what the law says, statistics, and expert opinions to create a well-informed understanding of how inclusive education is going in Kazakhstan.

Legal frameworks of Kazakhstan

The fairness and equality in the education system of Kazakhstan rely on laws and regulations that encourage tolerance and inclusivity in every educational establishment for all students regardless of their physical or mental conditions. This section introduces Kazakhstan's legal frameworks that promote inclusivity among schools and universities, workplaces, and daily life. Although each policy and law focus on different aspects of inclusivity, they form the foundation of a country with a fair and accessible education and a non-discriminating society.

The foundational law of the country, the Constitution of the Republic of Kazakhstan guarantees a right to education to its every citizen. It requires the government body to provide free secondary education in state educational establishments to everyone (Constitution of the Republic of Kazakhstan, 1995). This alone shows education as an integral part of the country's development, and that every human being should have a chance to succeed regardless of their physical or mental capabilities. However, some critics claim that the Constitution's broad wording lacks the explicitness needed to address the daily problems that disabled individuals face, which results in different interpretations at the local level (Tulegenova, 2019). In reality, the execution of the constitutional rights mentioned above relies heavily on additional laws and the administrative processes that implement them. And the laws that are focused on clarifying and strengthening the protections for disabled people have not fully closed the existing legal gaps. So, irregularity in executing policies is common, especially in rural and unpopulated areas, or underserved regions where governmental resources and staff are limited (Baizhumanova, 2020).

In 2005, the Law on Social Protection of Disabled Persons was introduced. It was created to help ensure disabled citizens' rights in education. This law requires schools to have accessible buildings, so students who have impairments in mobility can move around easily and safely. Schools must also provide suitable learning materials so disabled students can fully participate in class alongside their classmates (the Law on Social Protection of Disabled Persons of the Republic of Kazakhstan, 2005). Even with the law raising awareness and establishing clear responsibilities, its impact is often limited by practical execution challenges. Many schools in less developed areas face

staff shortages and other resource deficits, that result in different degrees of compliance to the standards. And even if some schools have become the role model of inclusivity, others continue to struggle with fulfilling the requirements of the law (Sultanova & Abilova, 2021).

By defining clear rules for developing a curriculum with inclusion in mind, specifically producing individualized educational plans for disabled students and requiring teachers to undergo specific training in adaptive teaching methods, the law designed a fair structure that makes it easier to adopt additional inclusive educational practices. While it solves many problems on paper, issues like unequal distribution of resources and lack of governmental monitoring and support prevent it from being executed as planned. And that shows the difference between the requirements and actual practice of the law (Osborne, 2019).

International agreements shape Kazakhstan's educational policies through specific regulations. The implementation of United Nations instruments such as the CRPD (2006) and CRC (1989) has formed the basis of domestic policy in the country. These international instruments establish education equality and non-discrimination standards to which local education laws must be measured. The treaties have created a positive impact on national policy reform to match global standards yet many gaps exist between written policies and actual implementation on the ground (United Nations, 2006; United Nations, 1989).

The adoption of international standards through practical policy implementation has produced updated regulations and new implementation measures. The implementation process faces ongoing challenges despite the strong legal language. The effective realization of these standards is blocked by limited funding and bureaucratic delays as well as significant regional differences. The laws in Kazakhstan demonstrate a robust commitment to inclusive education but practical implementation needs adjustments that match specific local conditions (Baizhumanova, 2020).

The government has taken specific targeted initiatives to modernize and enhance the education system despite facing these challenges. The State Program for Education Development implements student disability inclusion through mainstream classroom integration. The program establishes resource centers together with teacher training programs and school facility upgrades to achieve accessibility standards (Republic of Kazakhstan, 2015). Multiple barriers continue to hinder progress toward achieving inclusive education despite recent advancement initiatives. The limited financial support hinders schools from implementing new technologies and performing necessary infrastructure upgrades. Rural regions demonstrate extreme differences between national education policies and actual implementation results. The combination of deep-rooted cultural ideas and bureaucratic challenges makes it difficult to execute these programs (Tulegenova, 2019).

The educational system of Kazakhstan rests on a solid constitutional foundation for inclusion yet struggles to convert legal rights into everyday educational practice. The Constitution together with the Law on Social Protection of Disabled Persons and the Education Code demonstrate Kazakhstan's commitment to delivering accessible and fair education. The substantial difference between official policies and actual implementation stands as a major impediment. To achieve full implementation of legal rights three essential obstacles, need to be resolved: inconsistent enforcement, limited resources, and regional disparities. Strained educational resources and international support must continue through specific government programs to guarantee every Kazakh student with any disability access to high-quality inclusive learning opportunities (Ainscow, 2020; Osborne, 2019).

Discussion

The development of inclusive education policies in Kazakhstan is closely related to the public administration and legal systems of the country. At the forefront of this process, the Ministry of Education and Science serves as the main force that shapes policies to improve the quality and inclusivity of the education system. The State Program for Education Development (2020–2025) includes measures to incorporate students with disabilities by requiring the setting up of support centers and the development of individualized education plans (IEPs) (Republic of Kazakhstan, 2015). There is, however, an emerging issue that the national frameworks which are developed to guarantee consistency in language and purpose may not be able to capture local specifics, and therefore may not be able to address local needs adequately, which may result in delays and large variations in implementation across different regions (Agranovich, 2018; Miles & Singal, 2010).

In Kazakhstan, policies on inclusive education are mainly developed at the national level. This method helps to ensure that the legal language is uniform throughout the country. The Constitution of Kazakhstan, which enshrines the right to education for all citizens, serves as the basis for all other legislation that has been enacted since (Republic of Kazakhstan, 1995). Expanding on this, legal instrument such as the Law on Social Protection of Disabled Persons (2005) and demand that schools should have measures that guarantee that every child with a disability gets quality education. Nevertheless, the development of these policies does not always permit the necessary adjustments in light of local socio-economic or cultural contexts. Decision-making is still centralized and the top-down approach which guarantees policy wording coherence often leads to insufficient localization (Tulegenova, 2019). Such a one-size-fits-all model can cause delays and variations in the implementation of the national mandates as local education authorities try to map the national mandates to local availability of resources and particular community needs (Sultanova & Abilova, 2021).

A further complicating factor within Kazakhstan's public sector management system is the challenge of effectively operationalizing policy texts in detail. Since policies are made mainly from the top, the specific implementation procedures and resource management plans are often made without sufficient participation from local stakeholders. As a result, while the legal frameworks are well articulated at the national level, their implementation at the grassroots is often hampered by bureaucratic inefficiencies and communication gaps between different government departments (Altrichter & Heinrich, 2007). The fragmentation of responsibilities leads to the situation where there are both overlapping responsibilities and unclear lines of accountability which hampers the efficient flow of resources to schools, particularly in rural and underserved areas (Osborne, 2019).

Kazakhstan is facing a lot of challenges when it comes to putting in place policies and legal frameworks for inclusive education. The main problem is in the process of training and developing teachers. We can't have inclusive education without teachers who are trained to teach in general ways, but also know how to help students who need extra attention. In Kazakhstan, many teachers are not trained in adaptive teaching methods or how to correctly implement IEPs (Itkonen, 2009; Sultanova & Abilova, 2021). The quality of education varies greatly from one part of the country to another. Urban schools have successfully put inclusive education programs in place and made them better. But rural schools still use traditional teaching methods and don't have many resources for inclusive education (Sultanova & Abilova, 2021).

Additionally, financial constraints still pose a significant challenge. Although the national legislation provides for the inclusive education, the issue of the distribution of resources is quite critical. In urban areas, there is more money and better facilities, and therefore, schools are in a

better position to put into practice the policies provided by the Ministry of Education and Science. However, in rural areas, the limited financial resources and lack of modern facilities are some of the barriers that prevent the achievement of inclusive strategies (Agranovich, 2018; Baizhumanova, 2020). This financial inequality produces a heterogeneous educational system where the concept of inclusive education is fully implemented in the well-off regions only, while the poor regions are left behind (UNESCO, 2020). Another problem is related to the bureaucratic organization of the public sector. The policymaking process in Kazakhstan is highly centralized and has many levels of bureaucracy and procedures that are often duplicated. Attempts to define accountability and clear lines of responsibility have been made, but the coordination between national, regional and local bodies is not adequate (Altrichter & Heinrich, 2007). This lack of coordination results in delays in the implementation of policies and the slow response to the issues at the local level. Inefficient communication channels lead to the policy objectives not being met and this is worsened by the lack of supervision and the inconsistent measures that are employed (Osborne, 2019; Miles & Singal, 2010).

Moreover, social perceptions and cultural barriers are some of the barriers that hinder the realization of the implementation of inclusive education policies. In many parts of Kazakhstan, cultural practices and social stigma towards disability are still prevalent, which makes it difficult to have inclusive practices (UNICEF, 2019; Shalkhanova & Khamzina, 2020). These cultural beliefs not only deter parents from registering their children in regular schools but also perpetuate the discrimination of people with disabilities. Such deeply rooted social norms can only be altered through long term and consistent efforts such as public education and awareness campaigns (Miles & Singal, 2010). In countries like Finland and Germany, well-articulated strategies to foster diversity and inclusion have led to positive shifts in the public perception and acceptance of inclusive education (Savolainen, 2018; Wocken, 2019). For Kazakhstan, the solution to these socio-cultural problems is as important as the solution to administrative issues.

The international agreements such as the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD, 2006) has impacted on the Kazakhstani legislation through the provision of reference standards for local policies. Although Kazakhstan signed the CRPD in 2015, the effective implementation of the standards set by the Convention is limited by procedural barriers and weak enforcement (Human Rights Watch, 2019). While the international legal instruments offer a clear framework for the promotion of the rights of persons with disabilities, the challenge lies in translating these broad principles into practice at the local level (United Nations, 2006; United Nations, 1989; Stubbs, 2008). The comparison with Finland's administrative and legal systems where local actors are capable of meeting international standards highlights the necessity for Kazakhstan to strengthen its internal mechanisms and harmonize them with international norms.

Analyzing the models of Finland, Germany, and Russia reveals multiple valuable lessons, which are especially significant for Kazakhstan. Through decentralization, Finland demonstrates that local authorities gain flexibility to adjust national policies according to specific community requirements (Ainscow & Sandill, 2010). With this method, each school can be more creative in teaching because the policies are designed to make the system fit with every classroom and not the other way around. Germany's multi-level governance system perfectly balances the national government's policies with local regional changes to adapt to the state. The German system divides power between the national government and Länder roles so that inclusive education becomes effective and sustainable by permitting regional adjustments while keeping the integrity of the original legal framework (Wocken, 2019; Powell & Solga, 2011). Russia has a different perspective from Finland and Germany. The Russian governance system is centralized, which means that a few

people in the government control it (Tulegenova, 2019; Slee, 2011). This can make it hard to manage resources and coordinate different groups well. This shows that without improving the governance structure and distributing decision-making power to lower-level governments, the legal reforms will fail to create change. The Russian case supports the idea that having too much centralization, which hinders local innovation, will lead to unproductive policy results.

An analysis of international systems shows that Kazakhstan's educational framework needs to be changed in several important areas. In Kazakhstan, the government controls education at the national level (OECD, 2020). This means that local authorities can't always make changes to these policies quickly. This can make it hard to make sure that all students have the same opportunities to learn. Kazakhstan needs to look at how its national standards match up with how well it can adapt to local needs. The country should have a decentralized educational structure (UNESCO, 2021). This would give local agencies the ability to make decisions about legal adaptations that suit their community conditions. The suggested change would improve local accountability and innovation, as well as make policy execution faster.

Lack of teacher training combined with lack of supporting materials is a massive problem in inclusive education. Even though schools in Kazakhstan are required to create individualized education plans and make the environment in which students learn accessible, that solely depends on how ready the teachers of each school are (Sultanova & Abilova, 2021). To give students with disabilities a complete learning experience, teachers must be prepared to adapt their teaching methods and be inclusive. However, many programs don't provide teachers with this training, which leads to inconsistent standards in different schools (UNICEF, 2019).

Not having enough funding mainly affects rural and poor areas. Kazakhstan has policies that support inclusive education, but money is distributed unevenly (Baizhumanova, 2020). This means that some schools have modern facilities and trained staff, while others have insufficient funding. Different regions have different abilities to achieve the goal of providing education to all. This difference is caused by unequal funding, which leads to unequal educational outcomes (Human Rights Watch, 2019). To make sure all students can benefit from inclusive education policies, we need to increase funding and improve how we distribute resources.

Problems with how the education system is run, like poor coordination and inefficiencies in how it is managed, prevent it from operating efficiently (Osborne, 2019). The current centralized administrative structure has complicated procedures and many bureaucratic steps, as well as unclear communication paths between national and local bodies (Shalkhanova & Khamzina, 2020). This combination makes it take much longer to put policies into action and makes it harder to get the resources and support systems needed. Making improvements to the administrative process and creating clear accountability systems will help resolve these problems and result in the classroom-based implementation of legal frameworks.

The success of inclusive education also depends on social and cultural factors. Many parts of Kazakhstan still have strong prejudices against people with disabilities (UNICEF, 2019; Shalkhanova & Khamzina, 2020). These prejudices make it hard for students with special needs to be accepted and integrated into regular schools. These societal attitudes discourage the participation of students with disabilities and at the same time sustain a cycle of exclusion and underachievement (Human Rights Watch, 2019). Through education reforms and public awareness campaigns, Finland and Germany have made a concerted effort to change the way people think about disability (OECD, 2020; Savolainen, 2018). In order to foster a culture of inclusivity, Kazakhstan will need to implement similar initiatives that will educate the public, challenge stereotypes and promote acceptance of diversity as a strength.

The current legal reforms in Kazakhstan offer a great chance to address most of the challenges identified. The Law on Education (2007) and all its amendments to date have provided for an inclusive education system since every child has the right to education regardless of his/her abilities (Republic of Kazakhstan, 2007). These legal instruments are not only intended to ensure the rights of students with disabilities but also to ensure that local legislation conforms with international instruments such as the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD, 2006). However, the wide and at times unclear definitions of these laws create different interpretations and applications of the laws at the local level (Sultanova & Abilova, 2021). This problem is further worsened by the bureaucratic barriers that stand in the way of implementing these legal mandates. Inclusive schools in cities such as Nur Sultan and Almaty are successful. However, this has not been the case in other areas of the country. This shows that we need better laws to ensure inclusion and stronger ways to hold schools accountable for their actions.

Therefore, we should look at the laws about inclusive education in Kazakhstan and compare them to the laws in Finland, Germany, and Russia. The legal system of Finland is based on decentralization, which means that the government has given the power to the local authorities to come up with their own strategies for inclusive education (Ainscow & Sandill, 2010; Savolainen, 2018). This is supported by laws that require teachers to keep learning and allocate resources for that purpose. This, in turn, leads to the implementation of these policies at the local level. Germany's legal system uses a two-part approach of national guidelines and regional management. This creates a balanced system of inclusive education that is both general and specific (Wocken, 2019). However, the legal framework in Russia is quite detailed but for the reason that it is a centralized system, bureaucratic and lack of implementation remain the major challenges (Tulegenova, 2019; Slee, 2011).

Based on the comparative analysis, there is a strong reason for Kazakhstan to amend the existing legal framework that is already in place to ensure that it is easier to enforce. These reforms should include defining terms that are vague in the current legal instruments, defining the benchmarks for implementation and putting in place a system of checking and assessment to guarantee that all educational institutions meet the set standards. Furthermore, legislative measures should be supported by procedural changes that can help to improve the efficiency of the education management systems and enhance the cooperation among the different actors in the education sector.

Recommendations for future policy and legal reform in Kazakhstan should emphasize governance decentralization. Thus, giving more decision making power to the regional and local level, Kazakhstan can ensure that educational policies are relevant to the particular context of each community. This would not only help to reduce regional inequalities but also promote a culture of innovation, accountability and responsibility (OECD, 2020). Also, having feedback mechanisms built into the governance structure where by educators, administrators, parents and students can provide feedback on the effectiveness of inclusive practices on a regular basis would provide valuable information that could be used to improve legal and administrative frameworks (Wocken, 2019).

Another area of reform that needs to be invested in is the professional development of teachers and administrators. When the focus is on training teachers in the principles and practices of inclusive education, the laws that require inclusion will be followed better (Shalkhanova & Khamzina, 2020). Because of that, this aspect should be a key part of the legal framework instead of being treated as an extra. With that, international collaborations are an important tool in preparing Kazakhstani teachers for international standards (Sultanova & Abilova, 2021).

Financial inequalities could be considered a root problem that needs to be solved first. The problem of implementing policies lies in the inaccurate distribution of resources, which slows down the progress of inclusivity development, especially in rural areas, where this goal seems out of reach. The balanced funding approach that considers both geographic and social context would allow underfunded schools to receive support that includes modern technology and special staff who would assist in bridging the gap between the development of rural and urban areas (UNICEF, 2019).

The success of inclusive education policies depends heavily on fighting social and cultural barriers. A thought-out plan that includes educational institutions and public services is needed to change people's views on disability. Raising awareness by integrating insightful themes into school curricula to teach diversity and inclusion values will be a strong start to prospering into a society that encourages equality, fairness, and inclusivity (Human Rights Watch, 2019; Slee, 2011).

International standards from treaties, including the CRPD (United Nations, 2006), show how Kazakhstan can improve its laws. However, the complications of following the procedure during the practical implementation of the international standards have hindered Kazakhstan's public administration (Tulegenova, 2019). For this reason, local practices should be improved by studying and learning about the successes and failures of other countries and adapting best practices to the nation's culture. This would help strengthen the legal language and accountability in law.

Conclusion

Kazakhstan displays a problematic situation where the legal frameworks are well-intended. Still, the realistic implementation of those policies lacks in many aspects within the inclusive education and public administration that governs it. Kazakhstan's public administration system functions through a centralized structure that prevents effective adaptation of policies for local levels, even though it promotes laws protecting education rights for all. The State Program for Education Development (2020-2025) is a good example of the nation's dedication to non-discriminatory, inclusive education by requiring support centers and individualized educational plans for children. However, these efforts come up against several challenges, such as a lack of proper teacher training, government plan inefficiencies, and persistent social and cultural prejudices.

A comparative analysis of Finland, Germany, and Russia's approaches to inclusive education revealed that the essential elements of implementing policies effectively are decentralization, adaptability of government, and strong accountability of society as a whole. Finland's strategy serves as a role model for Kazakhstan because it presents an opportunity for local communities to make decisions and develop the field of education. Similarly, Germany shows the proper use of coordination between national and regional standards by merging them into one balanced system. In contrast, Russia's governance system demonstrated the negative effects of too much centralization, thus serving as a warning about the consequences of inflexible systems.

To achieve true equality in education and build an unbiased, unprejudiced society, Kazakhstan must work hard to change its legal framework so that it supports inclusive education and serves as a valuable tool for it. Such changes should include clarifying confusions and legal gaps in current laws and following the examples of developed countries by implementing decentralization in decision-making systems. Teacher training programs and resource distribution should be closely monitored to eliminate the differences between policy and implementation in reality.

This research explores the relationship between inclusive education and public administration in Kazakhstan to show that proper laws and necessary changes to how government is run are vital

components of building inclusivity in educational institutions and society. In the future, Kazakhstan will develop a fair, inclusive education system that improves society's accountability and decentralizes governance, as shown by its current dedication to this goal. Overall, Kazakhstan's experience illustrates the complex interplay between constitutional rights, national legislation, policy programs and governance structures in shaping inclusive education. Continued efforts to decentralize decision making, invest in teacher training, foster community involvement and provide clear legal guidelines are necessary to make that inclusive education becomes a lived reality for all children in Kazakhstan.

References

- Agranovich, M. (2018). Inclusive Education in Russia: Legal Framework vs. Practice. *Higher Education in Russia and Beyond*, 2(16), 5–7.
- Ainscow, M. (2020). *Promoting Inclusive Education: From Policy to Practice*. Routledge.
- Ainscow, M. and Sandill, A. (2010). Developing Inclusive Education Systems: The Role of Organisational Cultures and Leadership. *International Journal of Inclusive Education*, 14(4), 401–416.
- Altrichter, H. and Heinrich, M. (2007). School Decentralization as a Process of Differentiation, Hierarchization and Selection. *Journal of Education Policy*, 22(2), 197–214.
- Aubakirova, S. (2016). *A Comparative Analysis of Inclusive Education Systems in Ireland and Kazakhstan*. Level3. Retrieved on August 28, 2025 from <https://www.academia.edu/39313742/>
- Baizhumanova, S. (2020). Challenges and Prospects of Inclusive Education in Kazakhstan. *Kazakhstan Journal of Educational Studies*, 5(2), 45–60.
- Creswell, J. W. and Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (3rd ed.). Sage Publications.
- Disability Insider. (2021, July 1). *New Education Legislation Promotes Inclusive Education in Kazakhstan*. Retrieved on August 28, 2025 from <https://disabilityinsider.com/2021/07/01/law/new-education-legislation-promotes-inclusive-education-in-kazakhstan/>
- Eurasian Research Institute. (2020). *Approaches to Inclusive Education in Kazakhstan*. Retrieved on August 28, 2025 from <https://www.eurasian-research.org/>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2018). *Inclusive Education in Finland*. Retrieved on August 28, 2025 from <https://www.european-agency.org/>
- European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2022). *Germany – Country Information*. Retrieved on August 12, 2025 from <https://www.european-agency.org/>
- Human Rights Watch. (2019, March 14). *“On the Margins”: Education for Children with Disabilities in Kazakhstan*. Retrieved on September 2, 2025 from <https://www.hrw.org/report/2019/03/14/margins/education-children-disabilities-kazakhstan>
- Human Rights Watch. (2020). *Reflections on Disability and Inclusion During the Pandemic*. Human Rights Watch Blog. Retrieved on August 25, 2025 from <https://www.hrw.org/blog/2020/reflections-on-disability-and-inclusion-during-the-pandemic>

- Itkonen, T. (2009). What is the Finnish Model of Inclusive Education? *International Journal of Whole Schooling*, 5(2), 47–63.
- Miles, S. and Singal, N. (2010). The Education for All and Inclusive Education Debate: Conflict, Contradiction or Opportunity? *International Journal of Inclusive Education*, 14(1), 1–15.
- Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. (2015). *Code on Education of the Republic of Kazakhstan*. Retrieved on August 20, 2025 from <http://edu.gov.kz>
- Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan. (2005). *Law on Social Protection of Disabled Persons*. Retrieved on August 28, 2025 from <http://www.mlsp.gov.kz>
- OECD. (2020). *OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education: Kazakhstan 2020*. Retrieved on September 4, 2025 from <https://doi.org/10.1787/91c467e4-en>
- Osborne, D. (2019). *Public Administration and Policy Implementation*. Cambridge University Press.
- Powell, J. J. W. and Solga, H. (2011). Why are Higher Education Participation Rates in Germany so Low? *Journal of Education Policy*, 26(4), 483–503.
- Prime Minister of Kazakhstan. (2023). *Olzhas Bektenov: Schools in Rural Areas Play an Exceptional Role*. Retrieved on September 2, 2025 from <https://primeminister.kz/en/news/olzhas-bektenov-schools-in-rural-areas-play-an-exceptional-role>
- Republic of Kazakhstan. (1995). *Constitution of the Republic of Kazakhstan*. Government of Kazakhstan. Retrieved on August 28, 2025 from http://www.akorda.kz/en/official_documents/constitution
- Republic of Kazakhstan. (2005). *Law on Social Protection of Persons with Disabilities*. Retrieved on September 12, 2025 from <http://adilet.zan.kz>
- Republic of Kazakhstan. (2007). *Law on Education*. Retrieved on September 2, 2025 from <http://adilet.zan.kz>
- Republic of Kazakhstan. (2015). *Code on Education*. Retrieved on September 2, 2025 from <http://edu.gov.kz>
- Rollan, K. (2019, October 2). *Inclusive Education Throughout Central Asia and the World*. Retrieved on August 28, 2025 from <https://wearethecity.com/inclusive-education-throughout-central-asia-and-the-world/>
- Shalkhanova, G. and Khamzina, Z. (2020). Cultural and Administrative Barriers to Inclusive Education in Kazakhstan. *Asian Journal of Inclusive Education*, 8(2), 22–35.
- Slee, R. (2011). *The irregular school: Exclusion, Schooling and Inclusive Education*. Routledge.
- Suleimenova, D., Tussupova, K. and Yeskaliyeva, M. (2023). Barriers to Inclusive Education in Rural Kazakhstan. *Sustainability*, 15(19), 14311. Retrieved on September 12, 2025 from <https://doi.org/10.3390/su151914311>
- Sultanova, A. and Abilova, G. (2021). Barriers to Inclusive Education in Kazakhstan. *Asian Journal of Education*, 10(1), 22–39.
- Tulegenova, Z. (2019). Social Attitudes Towards Disability and Education in Kazakhstan. *Kazakhstan Social Science Review*, 8(3), 65–79.
- UNESCO. (2015). *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action*. Retrieved on September 15, 2025 from <https://unesdoc.unesco.org/>
- UNESCO. (2017). *Inclusive education: Global Education Monitoring Report 2017*. Retrieved on July 28, 2025 from <https://unesdoc.unesco.org/>
- UNESCO. (2020). *Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and Education – All Means*

- All. Retrieved on July 28, 2025 from <https://unesdoc.unesco.org/>
- UNESCO. (2021). *Reaching Out to All Learners: A Resource Pack for Supporting Inclusive Education*. Retrieved on September 12, 2025 from <https://www.unesco.org/>
- UNESCO. (2022). *Kazakhstan: Education Policy Review*. Retrieved on September 2, 2025 from <https://unesdoc.unesco.org/>
- UNICEF Kazakhstan. (2023). *Evidence on Inclusive Education in Kazakhstan Based on a Formative and a Big Data Evaluation*. Retrieved on August 27, 2025 from <https://www.unicef.org/kazakhstan/media/11141/file/Evidence%20on%20Inclusive%20Education%20in%20Kazakhstan%20based%20on%20a%20Formative%20and%20a%20Big%20Data%20Evaluation.pdf>
- UNICEF. (2019). *Inclusive Education for Children with Disabilities in Kazakhstan*. Retrieved on September 12, 2025 from <https://www.unicef.org/kazakhstan/>
- UNICEF. (2020). *Inclusion of Children with Disabilities in Education in Eastern Europe and Central Asia*. Retrieved on September 2, 2025 from <https://www.unicef.org/>
- United Nations Development Program. (2023). *Kazakhstan and the UN Sustainable Development Goals*. Retrieved on August 1, 2025 from <https://www.undp.org/kazakhstan/>
- United Nations Development Program. (2023). *Ratification of the Optional Protocol in Kazakhstan: An Important Step Towards Protecting the Rights of Persons with Disabilities*. Retrieved on August 1, 2025 from <https://www.undp.org/kazakhstan/news/ratification-optional-protocol-kazakhstan-important-step-towards-protecting-rights-persons-disabilities>
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved on September 2, 2025 from <https://www.un.org/>
- United Nations. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. Retrieved on August 1, 2025 from <https://www.un.org/>
- United Nations. (2006). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Retrieved on September 12, 2025 from <https://www.un.org/>
- Wocken, H. (2019). Inclusive Education in Germany: Between Ideal and Reality. *European Journal of Special Needs Education*, 34(3), 336–348.
- World Bank. (2020). *Inclusive Education in Kazakhstan: Progress and Challenges*. Retrieved on August 1, 2025 from <https://www.worldbank.org>

FTAMP: 10.87.27

Инклюзивті болашаққа қарай: мемлекеттік басқару, құқықтық реформалар және Қазақстандағы білім беру

¹Дархан Орынбасаров

²Байырбек Перизат

³Сапархан Лаура

^{1,2,3} SDU University, Қаскелең, Қазақстан

email: darkhan.orynbassarov@sdu.edu.kz

Бұл зерттеу Қазақстандағы құқықтық және әкімшілік жүйелердің инклюзивті білім беруді іске асыруына ықпалын талдайды. Инклюзивті білім беру барлық оқушыларға, оның ішінде мүгедектігі бар балаларға, теңдік пен адам құқықтары қағидаттарына негізделген сапалы оқуға қол жеткізуді қамтамасыз етуге бағытталған. Зерттеу аралас әдісті қолданды: мектептердің қолжетімділігі мен мүгедектігі бар адамдардың қамтылуы жөніндегі сандық деректер ұлттық және халықаралық заңнамалық негіздердің сапалық талдауымен үйлестірілді. Білім беру саласындағы сарапшылармен сұхбаттар жергілікті деңгейдегі іске асырудағы қиындықтар мен жүйелік кедергілерді анықтады. Нәтижелер саясатты әзірлеу мен оны практикада қолдану арасындағы елеулі алшақтықты көрсетеді. Қазақстанның халықаралық келісімдерге адалдығына қарамастан, инклюзияның ілгерілеуіне басқарудың орталықтандырылуы, қаржыландырудың жеткіліксіздігі және әсіресе ауылдық жерлердегі мәдени стигма кедергі келтіреді. Финляндия, Германия және Ресей тәжірибесін салыстырмалы талдау децентрализацияның, жергілікті қауымдастықтардың қатысуының және мұғалімдерді сапалы даярлаудың маңыздылығын дәлелдейді. Шынайы инклюзияға қол жеткізу үшін заңнамалық тілдің анықтығы мен инклюзивтілігін арттыру, жергілікті қауымдастықтарға білім беруде көбірек дербестік беру, мұғалімдерді әртүрлі оқушылармен тиімді жұмысқа даярлауды күшейту және қаржылық әрі мәдени кедергілерді жою қажет. Бұл реформалар барлық оқушыларға тең құқық пен әділ қатынасты қамтамасыз етеді.

Кілт сөздер: инклюзивті білім беру, мемлекеттік басқару, құқықтық реформалар, саясатты іске асыру, орталықсыздандыру, мұғалімдерді даярлау.

МРНТИ: 10.87.27

К инклюзивному будущему: государственное управление, правовые реформы и образование в Казахстане

¹Дархан Орынбасаров

²Байырбек Перизат

³Сапархан Лаура

^{1,2,3} SDU University, Каскелен, Казахстан

email: darkhan.orynbassarov@sdu.edu.kz

Аннотация

Данное исследование анализирует влияние правовых и административных систем Казахстана на реализацию инклюзивного образования. Инклюзивное образование направлено на обеспечение всем учащимся, включая детей с инвалидностью, качественного обучения на основе принципов равенства и прав человека. Применён смешанный метод исследования, объединяющий количественные данные о доступности школ и включённости лиц с инвалидностью с качественным анализом национальных и международных законодательных рамок. Интервью с экспертами в сфере образования дополнительно выявили проблемы локальной реализации и системные барьеры. Результаты показывают значительный разрыв между разработкой политики и её практическим воплощением. Несмотря на приверженность Казахстана международным соглашениям, продвижению инклюзии препятствуют централизация управления, ограниченное финансирование и устойчивая культурная стигматизация, особенно в сельской местности. Сравнительный анализ Финляндии, Германии и России подтверждает важность децентрализации, участия местных сообществ и качественной подготовки педагогов. Для достижения подлинной инклюзии необходимо сделать юридический язык более чётким и инклюзивным, расширить автономию местных сообществ

в образовании, усилить подготовку учителей к работе с разнообразными обучающимися и устранить финансовые и культурные барьеры. Эти реформы обеспечат равные права и справедливое отношение ко всем учащимся.

Ключевые слова: инклюзивное образование, государственное управление, правовые реформы, реализация политики, децентрализация, подготовка учителей

Received: 26 May, 2025

DOI: <https://doi.org/10.47344/pyrgyq04>

MPHTI: 10.35.65

Продажа контрафактной продукции через маркетплейсы в Республике Казахстан: пробелы в регулировании и международный опыт

Ангелина Тарасова¹¹Anticounterfeit non-profit organization React, Legal Counsel - Central AsiaУлан Шинкентаев²²SDU University, Каскелен, Казахстанe-mail: angelina.tarasova@sdu.edu.kz

Аннотация

В условиях стремительного роста электронной коммерции маркетплейсы становятся одними из ключевых площадок для реализации товаров, включая контрафактную продукцию. В Республике Казахстан проблема продажи поддельных товаров через онлайн-платформы обостряется из-за недостаточности правовых механизмов и ограниченной ответственности самих маркетплейсов. В настоящей статье проводится анализ текущего состояния регулирования электронной торговли в Республике Казахстан с акцентом на борьбу с контрафактом. Выявлены основные пробелы в законодательстве, в том числе отсутствие четкого определения ответственности маркетплейсов за размещаемый контент и ограниченные полномочия контролирующих органов. В качестве основы для выработки эффективных мер противодействия исследуется международный опыт, в частности правовые подходы Европейского союза, США и Китая. Рассматриваются такие инструменты, как «принцип активной платформы», механизмы предварительной модерации контента, обязательное сотрудничество с правообладателями и применение цифровых технологий для отслеживания происхождения товаров. По результатам анализа предложены рекомендации по совершенствованию национального законодательства и внедрению комплексного подхода к борьбе с контрафактной продукцией в цифровой торговле.

Ключевые слова: маркетплейс, контрафактная продукция, поддельные товары, электронная коммерция.

Введение

Актуальность исследования обусловлена стремительным ростом электронной торговли в Республике Казахстан и увеличением случаев продажи контрафактной продукции через маркетплейсы. Недостаточная правовая регламентация, слабый контроль со стороны платформ и ограниченная защита прав потребителей и правообладателей создают угрозу экономической безопасности и подрывают доверие к онлайн-торговле. В условиях цифровизации экономики требуется комплексное решение, основанное на изучении международного опыта и адаптации эффективных практик к национальному контексту. Особую проблему представляет то, что действующее законодательство в большей степени ориентировано на традиционные формы розничной торговли и пока слабо учитывает специфику электронной коммерции. В результате маркетплейсы фактически оказываются в «серой зоне» регулирования: с одной стороны, они не всегда признаются ответственными за размещаемый контент, с другой именно они обеспечивают техническую возможность

продажи поддельных товаров широкому кругу потребителей. Отсутствие чётких норм влечёт за собой неопределённость в судебной практике, что затрудняет защиту интересов правообладателей. При этом масштабы ущерба от контрафакта выходят далеко за рамки частных споров. Продажа подделок снижает налоговые поступления, препятствует развитию добросовестного предпринимательства и наносит репутационный ущерб национальной торговой среде. Кроме того, отдельные категории контрафактных товаров (например, лекарства, детские товары или автомобильные запчасти) напрямую угрожают здоровью и безопасности потребителей.

Цель статьи

Проанализировать существующие пробелы в регулировании продажи контрафактной продукции через маркетплейсы в Республике Казахстан, изучить международный опыт правового регулирования в данной сфере и разработать рекомендации по совершенствованию национального законодательства для более эффективной борьбы с контрафактом в электронной коммерции.

В исследовании использованы сравнительно-правовой анализ, а также контент-анализ нормативно-правовых актов Республики Казахстан и зарубежных стран.

Работа опирается на концепции регулирования цифровых платформ, теорию интеллектуальной собственности и модель соразмерной ответственности онлайн-площадок. Рассматриваются подходы к балансу между свободой предпринимательства и защитой прав правообладателей. Теория интеллектуальной собственности в данном контексте акцентирует внимание на необходимости обеспечения эффективной защиты исключительных прав в цифровой среде, где традиционные механизмы контроля оказываются недостаточными. Маркетплейсы становятся новым звеном в системе оборота объектов интеллектуальной собственности, и от того, как именно будет распределена их ответственность, зависит устойчивость всей модели защиты прав авторов и производителей.

Выявлены ключевые пробелы в национальном законодательстве Республики Казахстан, в том числе отсутствие четкой ответственности маркетплейсов. На основе международной практики (ЕС, США, Китай) предложены меры по усилению контроля, включая обязательную проверку продавцов, сотрудничество с правообладателями и внедрение цифровых решений для отслеживания происхождения товаров.

Методы исследования

В настоящем исследовании использован комплексный подход, сочетающий как качественные, так и количественные методы анализа. Основу методологии составил сравнительно-правовой анализ, позволивший выявить различия и общие черты в национальных и международных механизмах регулирования оборота контрафактной продукции через маркетплейсы. Были изучены нормативно-правовые акты Республики Казахстан, Европейского союза, США, Китая, а также международные соглашения в сфере защиты интеллектуальной собственности.

Для выявления практических проблем и тенденций использовались методы контент-анализа судебной и правоприменительной практики, мониторинг публикаций в СМИ и официальных отчетов регулирующих органов. Кроме того, применялись элементы экономико-правового анализа, позволившие оценить последствия распространения

контрафактной продукции для легального бизнеса, потребителей и бюджета государства. Дополнительно проводился мониторинг публикаций в средствах массовой информации, экспертных комментариев и официальных отчетов регулирующих органов. Такой подход обеспечил более широкую картину, отразив не только формальные правовые аспекты, но и общественное восприятие проблемы, реакцию бизнеса и потребителей на рост объема поддельной продукции в онлайн-торговле. Такой комплексный подход позволил увязать правовые и экономические аспекты проблемы, выявив взаимосвязь между недостатками регулирования и негативными последствиями для экономики и общества в целом.

Выбор правовых систем Европейского союза, США и Китая для анализа был обусловлен их ключевой ролью в мировой торговле, высоким уровнем развития законодательства в области интеллектуальной собственности, а также активным участием в регулировании электронной коммерции. Эти юрисдикции представляют собой три разные правовые и экономические модели, каждая из которых накопила значительный опыт в борьбе с контрафактной продукцией, включая ту, что распространяется через маркетплейсы.

Европейский союз демонстрирует комплексный подход, основанный на гармонизации законодательства между государствами-членами, усилении контроля на таможне и внедрении общеевропейских механизмов правовой защиты. Система ЕС характеризуется тесной координацией между государственными органами, таможенными службами и правообладателями, а также применением как гражданско-правовых, так и уголовных санкций.

В США борьба с контрафактом осуществляется на основе федерального законодательства и активного участия частного сектора. Развитая судебная практика, агрессивная защита интеллектуальных прав, широкое использование санкций и внедрение цифровых решений для отслеживания подделок делают эту модель одной из наиболее эффективных и ориентированных на технологические инновации.

Китай традиционно занимает центральное место в системе мировой торговли, выступая одним из крупнейших производителей и экспортеров разнообразной продукции, включая как легальные товары, так и значительную долю контрафактной продукции. Благодаря своей роли в глобальных логистических цепочках именно китайский рынок во многом определяет тенденции распространения подделок в разных регионах мира. В ответ на растущее давление со стороны международных организаций и торговых партнёров в последние годы страна предприняла шаги по ужесточению внутреннего регулирования. Были проведены реформы патентного и таможенного законодательства, направленные на повышение эффективности защиты интеллектуальной собственности и усиление ответственности за оборот поддельных товаров. Кроме того, правительство Китая расширяет сотрудничество с зарубежными государствами и международными институтами, стремясь интегрироваться в глобальные механизмы противодействия контрафакту. Несмотря на то, что определенные проблемы сохраняются, в частности, высокий уровень онлайн-продаж подделок и недостаточная прозрачность некоторых платформ, курс на реформы свидетельствует о постепенном смещении акцента в сторону более ответственного поведения маркетплейсов и формировании условий для их активного участия в борьбе с нарушениями.

Таким образом, рассмотрение правовых систем ЕС, США и Китая позволяет охватить широкий спектр подходов – от многоуровневой интеграции и координации в Европе до высокотехнологичного и судебно-ориентированного подхода в США и административно-контрольной модели Китая, находящейся в процессе трансформации. Анализ этих стран представляет важную практическую ценность для выработки эффективных решений по

борьбе с контрафактом в Республике Казахстан.

Результаты исследования

В научной литературе вопрос регулирования оборота контрафактной продукции через маркетплейсы освещается с разных сторон. В работе А. В. Покровской *Liability of marketplaces for intellectual property rights infringement: the experience of the US and China* акцент сделан на сравнительном анализе американской и китайской систем, где отмечается, что в США преобладает модель «безопасной гавани», тогда как Китай постепенно вводит более строгую ответственность для платформ (Покровская А.В., 2023). Исследование Эли Клеменса *How Chinese Online Marketplaces Fuel Counterfeits* носит прикладной характер и показывает, каким образом крупнейшие китайские платформы, включая Temu и AliExpress, становятся каналами распространения подделок, при этом анализируются реальные закупки и выявленные нарушения (Эли Клеменс, 2025). В работе Чэньхао Дуна *The Study on Liability for Intellectual Property Infringement in Cross-Border E-Commerce Platforms from the Perspective of Chinese Law* внимание уделено трансграничной торговле и судебной практике Китая, демонстрирующей ограничения национальной системы при регулировании международных продавцов (Чэньхао Дун, 2025). В казахстанском контексте исследование Б. К. Елеусизовой, С. Ж. Казбековой и А. Б. Зейнелгабдина *Cross-border Retail E-Commerce and De Minimis: The Case of Kazakhstan* рассматривает проблему низкого таможенного контроля и порогов *de minimis*, что создает благоприятные условия для ввоза недекларированных и потенциально контрафактных товаров (Елеусизова Б.К., Казбекова С.Ж. и Зейнелгабдин А.Б., 2024). Критический анализ этих работ позволяет заключить, что международные исследования формируют богатый теоретический и практический опыт, однако в Казахстане пока отсутствует комплексное изучение ответственности маркетплейсов и системного противодействия онлайн-контрафакту.

Таблица 1. *Электронная коммерция в Казахстане*

Показатель	2023 год	2024 год	Источник
Общий объём e-commerce, млрд тг	2 400	3 156,4	Kapital.kz, Finance.kz
Доля в розничной торговле, %	12,5	14,1	stat.gov.kz
Доля маркетплейсов в e-commerce, %	82,0	84,9	stat.gov.kz
Объём продаж через маркетплейсы, млрд тг	~1 968	~2 679,8	stat.gov.kz
Средний чек (товары), тг	16 200	17 572	stat.gov.kz
Средний чек (услуги), тг	3 050	3 274	stat.gov.kz

Электронная торговля в Казахстане демонстрирует быстрый рост, а маркетплейсы стали её ключевым драйвером, обеспечивая почти 85 % всех онлайн-продаж.

Таблица 2. *Объём изъятой контрафактной продукции в Казахстане (по данным Комитета госдоходов РК и ВОИС)*

Год	Количество выявленных случаев	Изъятая продукция (млн тенге)	Доля случаев в онлайн-торговле (%)
2020	450	1 200	12
2021	510	1 450	15
2022	620	1 900	21
2023	700	2 400	27
2024	760	2 850	32

Таблица 3. Доля контрафактной продукции в отдельных сегментах рынка Казахстана (оценки ВОИС и Евразийской экономической комиссии)

Сегмент рынка	Доля контрафакта в общем объеме рынка (%)	Основной канал распространения
Одежда и обувь	25	Онлайн-платформы и базары
Косметика и парфюмерия	20	Онлайн-продажи, соцсети
Электроника	15	Маркетплейсы и неофициальный импорт
Лекарственные препараты	10	Незарегистрированные интернет-аптеки
Автозапчасти	18	Онлайн-площадки и параллельный импорт

В 2023 году в Республике Казахстан приостановлен выпуск товаров по 768 декларациям на товары с признаками нарушения прав интеллектуальной собственности на сумму 37,1 млн долларов США, органами юстиции в прошлом году из незаконного оборота было изъято свыше 35 тыс. контрафактных товаров на сумму свыше 62 млн. тенге. В 2024 году количество изъятых из незаконного оборота товаров увеличилось в 10 раз (XII Международный форум «Антиконтрафакт», Министр юстиции Республики Казахстан Азамат Ескараев, 2024).

Контрафактная продукция – это любой новый продукт, копирующий уже существующий с нарушением авторских прав. Контрафакт довольно распространенное явление. В отличие от конкретной подделки низкого качества – фальсификата - контрафактный товар изготавливается на высоком уровне, иначе под маркой известного бренда реализовать такой товар очень сложно.

Ответственность за использование и распространение контрафактной продукции в Республике Казахстан предусмотрена Уголовным кодексом Республики Казахстан (нарушение авторских и (или) смежных прав (ст.198 УК РК) и незаконное использование товарного знака (ст.222 УК РК)), а также предусмотрена административная ответственность Кодексом об административных правонарушениях РК (незаконное использование чужого товарного знака, знака обслуживания, наименования места происхождения товара или фирменного наименования) (ст.158 КоАП РК).

Электронная торговля является одним из самых динамично развивающихся сегментов

мировой экономики. Сегодня 30% мирового населения совершают покупки в сети. В 2024 году общий объем глобального рынка оценивается примерно в \$6,3 трлн с долей электронной торговли в 20%. В ближайшие годы прогнозируется дальнейший рост до \$8,3 трлн (Министр торговли и интеграции Арман Шакалиев, Заседание Правительства, 2025).

Маркетплейсы в Республике Казахстан в настоящее время фактически превратились в один из ключевых каналов распространения контрафактной продукции. Причина этого заключается в специфике функционирования таких платформ: они предоставляют продавцам максимально упрощенный доступ к широкой аудитории, зачастую не требуя проведения строгих процедур предварительной проверки подлинности предлагаемых товаров. Подобная открытость и низкий уровень входных барьеров позволяют недобросовестным участникам рынка свободно использовать маркетплейсы для реализации подделок под видом оригинальной продукции. Отсутствие четко закреплённых норм, определяющих ответственность онлайн-площадок, усугубляет проблему. Маркетплейсы, формально позиционируя себя как посредники, перекладывают риски на продавцов, тогда как государственные органы оказываются ограниченными в инструментах контроля. Действующие механизмы надзора были разработаны применительно к традиционной розничной торговле и потому плохо адаптированы к специфике цифровой среды, где товарные партии реализуются через электронные витрины, а нарушители могут быстро менять аккаунты и доменные имена. Не менее значимой проблемой остаётся низкий уровень информированности потребителей. Большинство покупателей не обладают достаточными знаниями и навыками для отличия оригинальных товаров от контрафактных, что в конечном итоге способствует устойчивому спросу на подделки. Все это приводит к тому, что маркетплейсы, изначально созданные как площадки для развития электронной коммерции и упрощения доступа к товарам, фактически становятся удобной и даже выгодной средой для продвижения поддельной продукции. Подобная ситуация наносит двойной ущерб: с одной стороны, подрывается доверие населения к онлайн-покупкам, а с другой — страдают правообладатели и добросовестный бизнес, чьи экономические интересы оказываются под серьёзной угрозой.

Однако, вместе с этим по результатам проверок по статье 158 КоАП «Незаконное использование чужого товарного знака» возбуждено 110 дел, привлечены к административной ответственности 86 лиц. Общая сумма штрафов составила более 7 млн тенге. Из незаконного оборота изъято около 102 тыс. единиц контрафактной продукции на общую сумму более 42 млн тенге (Представитель Министерства юстиции Талгат Уали, 01 июня 2024 года).

С каждым годом проблема контрафакта в интернет-рознице становится все актуальней, наиболее часто с ней сталкиваются в США, Китае и Индии. По данным ОЭСР значительная доля мирового контрафакта была изготовлена в Китае, Турции, Сингапуре, Таиланде и Индии. При этом потери несут больше всего производители из США, Франции и Италии.

Согласно исследованию, проведенному в 2022 г. ОЭСР (OECD), мировые продажи контрафактной продукции выросли до 509 млрд. долл. (3,3 % от всего объема мировой торговли). В 2013 г. аналогичный показатель был ниже (2,5 %), а объемы продаж достигали 461 млрд. долл.¹ На ЕС из этой суммы приходилось 134 млрд. долларов (около 6 % импорта). 24 % изъятой контрафактной продукции произведено с нарушением прав на объекты интеллектуальной собственности правообладателей из США, 16,6 % – из Франции, 15,1 % – из Италии, 11,2 % – из Швейцарии, 9,3 % – из Германии, около 6 % – из Японии и около 1,3 % – из Китая (Эпова Н.Р., Балашова М.Л., 2022).

Государство играет определяющую роль в формировании правовой и институциональной базы, необходимой для эффективного противодействия распространению контрафактной продукции через маркетплейсы в Республике Казахстан. Именно от государственной политики зависит, насколько успешно будет обеспечен баланс между стимулированием развития электронной торговли, с одной стороны, и защитой прав потребителей и правообладателей, с другой. В условиях стремительной цифровизации экономики государство выступает своеобразным арбитром, способным задавать правила игры и определять границы допустимого поведения для участников рынка. На сегодняшний день предпринимаются целенаправленные шаги по усилению контроля в этой сфере. В частности, ведется работа по подготовке и внесению поправок в действующее законодательство, которые направлены на закрепление обязанностей и повышение уровня ответственности онлайн-платформ за размещение недобросовестного контента и реализацию товаров, нарушающих права интеллектуальной собственности. Такая инициатива обусловлена необходимостью устранить пробелы в правовом регулировании и адаптировать нормы к реалиям электронной коммерции. Одновременно с законодательными изменениями акцент делается на развитии партнерских механизмов взаимодействия между государственными органами, владельцами маркетплейсов и правообладателями. Речь идёт об информационном обмене, создании единых каналов для подачи и оперативного рассмотрения жалоб, а также совместной разработке стандартов добросовестного ведения онлайн-торговли. Таким образом, государство стремится не только усилить контроль, но и сформировать условия для системного сотрудничества всех заинтересованных сторон в борьбе с контрафактной продукцией.

Особое внимание уделяется цифровизации надзорной деятельности: внедряются технологии мониторинга онлайн-рынка, анализируются данные о продавцах и товарах, выявляются подозрительные признаки контрафакта. Государственные органы также инициируют просветительские кампании, направленные на повышение осведомленности потребителей о рисках приобретения подделок и способах их распознавания. Несмотря на предпринимаемые меры, эффективность государственной политики в этой области остаётся ограниченной из-за правовых пробелов, недостаточной технической базы и дефицита кадров в сфере цифрового контроля, что требует комплексного пересмотра подходов и внедрения более жёстких механизмов регулирования.

В рамках Комплексного плана по защите прав интеллектуальной собственности в Республике Казахстан, утверждённого постановлением Правительства, были обозначены меры по усилению контроля за онлайн-продажами. Среди них – развитие механизмов взаимодействия между государственными органами (Министерством юстиции, Комитетом госдоходов, МВД) и владельцами маркетплейсов для оперативного выявления и удаления контрафактной продукции.

В 2022 году в Республике Казахстан была внедрена информационная система «Е-Sara», которая стала одним из ключевых элементов цифровизации процессов в сфере защиты прав интеллектуальной собственности. Данный инструмент позволяет правообладателям не только регистрировать оригинальные товары в специализированной базе данных, но и отслеживать их дальнейшее движение на рынке посредством цифровой маркировки. Каждое изделие получает уникальный идентификатор в форме QR-кода или иного цифрового знака, что обеспечивает прозрачность логистической цепочки, от производителя до конечного потребителя. В результате становится возможным оперативно выявлять подозрительные партии продукции и блокировать их реализацию на ранних стадиях. Параллельно с этим

Республика Казахстан принимает участие в инициативе Евразийского экономического союза по цифровой маркировке товаров, что позволяет выстраивать более широкий региональный механизм контроля. Согласованные стандарты маркировки внутри ЕАЭС создают дополнительный барьер для проникновения подделок, в том числе распространяемых через интернет-каналы. Такой подход способствует унификации правил, облегчает трансграничное сотрудничество и повышает эффективность работы таможенных органов. В совокупности данные меры формируют более устойчивую и технологически подкреплённую систему защиты рынка от контрафактной продукции, усиливая доверие как со стороны потребителей, так и со стороны правообладателей.

Кроме того, в последние годы в Республике Казахстан активно развивается портал электронных обращений «eGov», который стал важным инструментом вовлечения граждан и бизнеса в процесс противодействия распространению контрафактной продукции. Данная платформа предоставляет потребителям и правообладателям возможность напрямую сообщать о выявленных нарушениях, связанных с продажей поддельных товаров в онлайн- и офлайн-каналах. Особая ценность этого инструмента заключается в его доступности: любое заинтересованное лицо может в удобной цифровой форме направить жалобу или запрос в уполномоченные органы, что значительно упрощает процедуру фиксации нарушений. Функционал «eGov» позволяет не только регистрировать обращения, но и отслеживать статус их рассмотрения, что повышает прозрачность взаимодействия между государством и обществом. Благодаря этому формируется база данных о типичных случаях реализации подделок, которая может использоваться для дальнейшего анализа и совершенствования правоприменительной практики. Таким образом, портал становится не просто каналом связи, а полноценным элементом системы цифрового надзора, обеспечивая обратную связь и повышая эффективность реагирования государственных органов на факты оборота контрафактной продукции.

Многие интернет-площадки проявляют солидарную ответственность и удаляют со своих страниц товар, если есть подозрения, что он является подделкой. Но есть и такие, которые твердо настаивают, что не несут ответственности за качество продукции, ведь производят ее совсем другие компании (Председатель Комитета по правам интеллектуальной собственности Министерства юстиции Шолпан Абдреева, 2025).

Несмотря на перечисленные инициативы, в законодательстве по-прежнему отсутствует четкая регламентация обязанностей и ответственности маркетплейсов как посредников, что позволяет им дистанцироваться от нарушений со стороны продавцов. Это свидетельствует о необходимости пересмотра нормативной базы с учетом международных стандартов и практик.

Международный опыт в регулировании продажи контрафактной продукции через маркетплейсы, в частности правовые подходы Европейского союза, США и Китая, демонстрирует более жёсткие и системные меры по сравнению с Республикой Казахстан, включая как правовые нормы, так и технические механизмы контроля.

Мировыми лидерами в противодействии контрафактной продукции считаются США, Великобритания, Германия и Франция, обладающие значительным опытом борьбы с недобросовестными поставщиками на законодательном, административном и технологическом уровнях. В этих странах применяется широкий спектр мер воздействия, включая конфискацию поддельной продукции, крупные штрафы (до 300 тысяч евро, не ниже стоимости изъятых товаров), а также уголовную ответственность с лишением свободы сроком до трех лет.

Особое внимание уделяется внедрению технических и технологических решений для предотвращения подделок. Используются средства защиты, такие как лазерная маркировка, нестандартная упаковка, голограммы, а также методы, делающие продукцию трудно воспроизводимой. Для защиты документации применяются специальные виды печати и добавление волокон, различимых только в ультрафиолетовом или инфракрасном свете. Развиваются технологии кодирования: штрих-коды, RFID-метки, а также изотопные, химические и биомаркеры (Ботарева Е.А., 2020).

В Европейском союзе важным документом является Директива о электронной коммерции (Directive 2000/31/EC), согласно которой платформы не несут ответственность за контент, размещённый третьими лицами, если они не знали о его незаконности. Однако после получения уведомления о нарушении, маркетплейс обязан немедленно удалить или заблокировать доступ к контрафактному товару. В 2022 году принят Акт о цифровых услугах (Digital Services Act), усиливающий ответственность онлайн-платформ. Он обязывает крупные маркетплейсы внедрять системы контроля, модерации контента, верификации продавцов и сотрудничества с регуляторами и правообладателями.

В странах ЕС охрана интеллектуальной собственности осуществляется на основе как национального, так и общеевропейского законодательства. В Германии, например, при таможенных органах созданы специализированные подразделения, занимающиеся выявлением нарушений в области прав на ОИС. Они могут проводить экспертизы, реагировать на обращения правообладателей, а также инициировать задержание товаров при наличии подозрений, даже без официальной жалобы (Шихатов Н.В., 2020).

В европейской практике за производство контрафактной продукции в промышленных масштабах предусмотрено уголовное наказание в виде лишения свободы до пяти лет. При менее серьезных нарушениях применяются штрафы или сокращённые сроки заключения. Конфискация товара и публичное оглашение приговора также служат дополнительной формой воздействия.

В таблице 4 представлен сравнительно-правовой анализ подходов к регулированию продажи контрафактной продукции через онлайн-платформы в Европейском Союзе, США, Китае и Республике Казахстан.

Таблица 4. Сравнительно-правовой анализ

Юрисдикция	Ключевые НПА / инструменты	Ответственность маркетплейсов / модель регулирования	Практика принуждения и санкции (цифры / примеры)	Технич. и практические меры
Европейский союз	Директива о электронной коммерции 2000 (основа notice-and-takedown), Акт о цифровых услугах (DSA, 2022).	Переход от «пассивного посредника» к активной ответственности: крупным платформам (marketplaces) предъявляются обязательства по верификации продавцов, мониторингу и устранению незакон-	В DSA предусмотрены крупные штрафы (до нескольких % глобального оборота) за несоблюдение. В 2024–2025 ЕК начала жаловаться и штрафовать/предупреждать	Широкое применение верификации продавцов, обязательной отчетности, инструментов для правообладателей (упрощённые жалобы), активный обмен данными между

		ных товаров; после уведомления обязанность немедленно блокировать доступ. (European Commission)	платформы. (Financial Times)	та-можными и регуля-торами; практики цифровой маркировки в отдельных секторах. (Latham & Watkins)
США	Lanham Act (торговые марки), DMCA (секция 512 — safe harbor для OSPs) и развитая судебная практика.	Платформы получают «safe harbor» при соблюдении процедур (оперативный takedown, агент DMCA и пр.); при злоупотреблении или игнорировании жалоб возможно привлечение к ответственности по торговым маркам и антиконтрафактным нормам.	В США практикуется как гражданско-правовое, так и уголовное преследование в серьезных случаях: сотни уголовных дел и крупные компенсации в деле против системных нарушителей; штрафы и конфискации. (Global Legal Post)	Частный сектор внедряет собственные инструменты (Brand Registry у крупных маркетплейсов, алгоритмический мониторинг, сотрудничество с правообладателями), плюс таможенные блокировки импортных партий. (Finnegan Leading IP+ Law Firm)
Китай	Закон о электронной торговле (E-Commerce Law, 2019), поправки к Закону о недобросовестной конкуренции; строгие административные меры против платформенной безответственности.	Платформы прямо несут совместную/альтернативную ответственность за продажу подделок: обязанность быстро реагировать на жалобы, верифицировать продавцов и блокировать; администрация может накладывать крупные штрафы. (China Briefing)	Введены крупные штрафы (в редких публичных кейсах — миллионы долларов), требования к удалению нарушающего контента и к сотрудничеству с правообладателями; по официальным данным, автоматизация и блокировки привели к заметному сокращению объема обнаруженного контрафакта в 2020–2023 гг. (China Briefing)	Акцент на административной ответственности платформ: верификация продавцов, автоматическая блокировка, ограничение аккаунтов повторных нарушителей, интеграция с системами маркировки и таможней. (China Briefing)
Казахстан	Закон «О регулировании	Модель ответственности платформ от-	На практике доминируют админис-	Пилотные инициативы по

	торговой деятельности» и сопутствующие акты (гражданское/уголовное/таможенное право, акты по ИС); госпрограммы по защите ИС (комплексные планы 2021–2023 и др.), госпорталы (eGov) и пилотные системы маркировки.	носителем расплыв-чата: формально действуют правила по удалению незаконного контента и иски правообладателей, но прямой и системной ответственности маркетплейсов за размещённый третьими лицами контра-факт отсутствует; мониторинг разрозненный. (Adilet)	тративные меры и отдельные уголовные дела по статьям УК РК (аналогично: незаконное использование товарного знака и пр.); по данным госорганов, доля выявленного контрафакта в онлайн-каналах остаётся ниже ожидаемой доли электронных продаж, что указывает на слабую детекцию и реагирование.	маркировке, порталы жалоб (eGov), взаимодействие с правообладателями; низкая степень автоматизации мониторинга маркетплейсов и ограниченные возможности оперативного обмена данными с платформами и таможней. (qazpatent.kz)
--	---	---	--	--

Правовое поле ЕС, США и Китая показывает явный сдвиг в сторону усиления ответственности платформ и технологической интеграции контроля. В Евросоюзе принятые в 2022 г. нормы DSA вводят для крупных платформ прямые операционные обязанности и риски штрафов до нескольких процентов глобального оборота; из-за этого в 2024–2025 гг. наблюдаются активные расследования в отношении отдельных платформ и давление на AliExpress и др. со стороны регуляторов. (European Commission)

В США комбинация Lanham Act и DMCA обеспечивает развитый инструментарий: при соблюдении процедур платформы получают «safe harbor», при злоупотреблении — риск тяжёлых гражданских и уголовных последствий; практика крупных маркетплейсов (Brand Registry, алгоритмы) сокращает распространение подделок за счёт проактивных мер. (Офис авторских прав США)

Китай, будучи крупным производителем, ввёл с 2019 года правила, прямо возлагающие на платформы ответственность и предусматривающие крупные административные санкции за бездействие; по официальным данным внедрение этих норм в сочетании с технологией блокировок дало заметный (двузначный процентный) эффект в сокращении обнаруженного контрафакта в ряде секторов. (China Briefing)

Казахстан обладает базой правовых актов, пилотными техническими решениями и программами по защите ИС, однако регулирование рынка онлайн-платформ остаётся фрагментарным: отсутствие чётко закреплённой ответственности маркетплейсов, ограниченная автоматизация мониторинга и слабая координация между таможней, регуляторами и платформами ограничивают практическую эффективность мер. Это подтверждается официальными публикациями и государственными планами по ИС, где обозначены заходы на усиление контроля, но практические показатели (доля онлайн-контрафакта в фиксированных выявлениях) остаются ниже ожидаемой пропорции

электронных продаж. (Adilet)

Одним из направлений борьбы с контрафактом является обеспечение безопасных логистических цепочек. Реализуется программа информационного обмена между таможенными службами стран ЕС, Китая и Великобритании. При выявлении подделок информация моментально передаётся другим участникам системы для оперативного реагирования.

Важным аспектом стало ужесточение законодательства: в некоторых европейских странах ответственность за покупку контрафактных товаров несут не только продавцы, но и сами потребители. Комплексное применение правовых, административных и технических мер, а также усиление таможенного контроля способствовало снижению доли фальсификатов на рынке, особенно в продовольственном секторе.

Таким образом, анализ международной практики наглядно показывает, что в последние годы происходит постепенный, но устойчивый переход от модели «пассивного посредника», при которой маркетплейсы освобождались от прямой ответственности за действия продавцов, к модели активного участия и соразмерной ответственности онлайн-платформ. Такая трансформация продиктована объективной необходимостью: именно маркетплейсы обладают техническими ресурсами и инструментами для контроля за контентом, верификации продавцов и оперативного удаления поддельных товаров. Переложение этих функций исключительно на государственные органы оказалось неэффективным, поскольку масштабы электронной торговли растут экспоненциально, а ресурсы надзорных структур остаются ограниченными.

Практика Европейского союза, США и Китая показывает, что возложение активной роли на маркетплейсы позволяет существенно сократить объемы контрафактной продукции в цифровой торговле. Внедрение механизмов обязательной проверки поставщиков, алгоритмов автоматического выявления подозрительных товаров, цифровой маркировки и систем взаимодействия с правообладателями доказало свою эффективность. Для Республики Казахстан данные подходы могут стать важным ориентиром при совершенствовании национальной системы регулирования электронной коммерции. Их адаптация с учётом местных реалий позволит не только повысить уровень правовой защиты, но и сформировать устойчивую инфраструктуру доверия к онлайн-торговле, что является стратегически важным для дальнейшего развития цифровой экономики страны.

Обсуждение

Правовое регулирование борьбы с распространением контрафактной продукции в Республике Казахстан находится на стадии активного развития, однако по сравнению с международной практикой все еще остается фрагментарным и недостаточно эффективным. Национальное законодательство, включая Закон Республики Казахстан «О защите прав потребителей», Гражданский кодекс Республики Казахстан, а также Закон Республики Казахстан «Об авторском праве и смежных правах», формально охватывает основные аспекты защиты интеллектуальной собственности, однако слабо адаптировано к реалиям электронной коммерции и деятельности маркетплейсов. В частности, отсутствует четкое закрепление ответственности онлайн-платформ за распространение контрафактных товаров, что значительно осложняет правоприменение.

По данным Агентства по защите и развитию конкуренции Республики Казахстан, в

2023 году только около 15% всех выявленных нарушений в сфере интеллектуальной собственности были связаны с интернет-торговлей, несмотря на то, что около 40% казахстанцев совершают покупки через маркетплейсы. Это свидетельствует о недостаточной эффективности системы мониторинга и контроля. Более того, большинство выявленных случаев контрафакта заканчиваются административными штрафами, тогда как в международной практике применяются строгие меры, включая уголовную ответственность.

На этом фоне опыт Европейского союза, США и Китая показывает более высокий уровень системности и технологической поддержки правоприменения. Так, в Германии действует централизованная система таможенного контроля, в рамках которой только в 2022 году было изъято более 12 млн единиц контрафактной продукции, из них значительная доля – из онлайн-каналов. В США в рамках программы интеллектуальной собственности и цифровой торговли только за один год было возбуждено более 400 уголовных дел по фактам распространения подделок через онлайн-платформы, с применением крупных штрафов и тюремных сроков до 10 лет. В Китае, несмотря на сохраняющийся масштаб проблемы, наблюдается значительное снижение оборота контрафактной продукции: по данным китайской таможенной службы, с 2020 по 2023 год объем изъятого контрафакта снизился на 22% благодаря автоматизированной системе идентификации подделок и блокировке продавцов на маркетплейсах.

Таким образом, перед Республикой Казахстан стоит задача не просто заимствования, но и полноценной интеграции международного опыта в борьбе с оборотом контрафактной продукции с учётом национальных особенностей. Международные практики демонстрируют, что эффективность противодействия обеспечивается лишь при условии системного и комплексного подхода, который сочетает в себе законодательные, институциональные и технологические меры. Для Казахстана это означает необходимость не только внесения изменений в нормативно-правовую базу, но и разработки новых механизмов регулирования, специально адаптированных к динамично развивающейся цифровой торговле.

Особое значение приобретает внедрение цифровых инструментов отслеживания происхождения товаров, включая системы маркировки, QR-коды, RFID-метки и базы данных легальных поставщиков. Такие технологии способны обеспечить прозрачность цепочек поставок и минимизировать возможность проникновения подделок на рынок. Наряду с этим требуется чёткое закрепление прямой ответственности маркетплейсов за размещаемую продукцию, что позволит устранить существующую правовую неопределённость и повысить уровень доверия к онлайн-платформам. Без реализации этих шагов борьба с контрафактной продукцией в Казахстане будет носить фрагментарный и точечный характер, не позволяя достичь устойчивого эффекта. В то же время международный опыт наглядно подтверждает: только многоуровневая система мер, сочетающая превентивный контроль, эффективное реагирование и тесное взаимодействие государства, бизнеса и потребителей, способна привести к ощутимым результатам в защите прав потребителей и правообладателей.

Таблица 5. Практические рекомендации по регулированию продажи контрафактной продукции через маркетплейсы

Проблема	Международный опыт	Рекомендация для Казахстана
Отсутствие прямой	В ЕС действует Акт о	Внести изменения в

ответственности за продажу подделок маркетплейсов	цифровых услугах (DSA), закрепляющий обязанности онлайн-платформ по проверке продавцов и удалению контрафактного контента. В Китае маркетплейсы несут солидарную ответственность за нарушения.	законодательство РК, закрепив ответственность маркетплейсов за размещение контрафакта, обязав их проводить проверку продавцов и оперативно блокировать подозрительные товары.
Ограниченное применение цифровой маркировки товаров	В ЕС и США маркировка применяется для широкого круга товаров (лекарства, табак, одежда, электроника). В Китае активно внедряется QR- и RFID-метки, отслеживающие движение продукции.	Расширить систему цифровой маркировки на основные категории товаров, наиболее подверженные подделкам: одежда, обувь, косметика, электроника.
Слабый контроль в сфере e-commerce и отсутствие межведомственного мониторинга	В США действует система Intellectual Property Rights e-Recordation и тесное сотрудничество между таможенной, судами и платформами. В ЕС используются интегрированные базы данных для таможенного контроля.	Создать национальную межведомственную платформу для мониторинга онлайн-торговли с подключением маркетплейсов, таможенных и налоговых органов, правообладателей.
Недостаточно строгие меры наказания	В ЕС штрафы могут достигать 300 тыс. евро, в США — до 2 млн долларов, в Великобритании за нарушения в сфере дизайна предусмотрено лишение свободы до 10 лет.	Увеличить размеры штрафов в Казахстане, ввести отдельную ответственность для маркетплейсов, ужесточить уголовные санкции за промышленное производство и крупномасштабную продажу подделок.
Низкая информированность потребителей и слабая культура защиты прав ИС	В ЕС и США широко применяются образовательные кампании, информирование о рисках покупки подделок, открытые базы легальных производителей.	Проводить регулярные информационные кампании, создать единый открытый реестр легальных производителей и официальных дистрибьюторов, интегрировать его с маркетплейсами.

На основе проведенного анализа правового регулирования оборота контрафактной продукции в Республике Казахстан и изучения международного опыта можно предложить ряд практических рекомендаций, направленных на повышение эффективности борьбы с распространением подделок, особенно через маркетплейсы.

Во-первых, необходимо внести изменения в национальное законодательство, установив прямую ответственность маркетплейсов за продажу контрафактной продукции. Это может включать обязанность проверять продавцов, подтверждать подлинность представляемых товаров, оперативно блокировать нарушения и сотрудничать с правообладателями. В качестве ориентира можно использовать опыт ЕС, где такие обязанности закреплены в нормативных актах, регулирующих цифровые услуги.

Во-вторых, следует разработать национальную программу цифровой маркировки и прослеживаемости товаров, включая внедрение QR-кодов, RFID-меток и уникальных идентификаторов, что позволит отслеживать происхождение продукции с момента производства до конечного потребителя. Это особенно актуально для таких категорий, как косметика, одежда, обувь, электроника и лекарства.

В-третьих, одним из ключевых направлений совершенствования правоприменительной практики должно стать создание единой межведомственной платформы для мониторинга онлайн-торговли. Такая цифровая система позволила бы объединить усилия сразу нескольких государственных структур – Комитета по защите прав потребителей, таможенных органов, Министерства цифрового развития, а также вовлечь в процесс самих правообладателей. Основная цель платформы заключается в обеспечении постоянного и прозрачного обмена информацией о выявленных нарушениях, включая факты размещения контрафактной продукции на маркетплейсах, попытки незаконного использования товарных знаков или обхода системы цифровой маркировки. Функционирование подобной системы должно строиться на принципах оперативности и автоматизации. Это означает, что при поступлении жалобы или фиксации подозрительной активности информация сразу передается во все компетентные органы, которые могут синхронно реагировать, а также блокировать недобросовестных продавцов. Подобные механизмы уже доказали свою эффективность в международной практике. В частности, в США действует ряд цифровых платформ, которые позволяют в режиме реального времени выявлять подделки и незамедлительно удалять их из онлайн-торговли. Для Казахстана внедрение такой платформы стало бы шагом к созданию современной и технологически подкрепленной системы защиты интеллектуальной собственности, которая объединила бы государственный контроль, интересы бизнеса и потребителей в едином правовом и информационном поле.

Кроме того, важным направлением совершенствования системы противодействия обороту контрафактной продукции является активизация информационно-просветительской работы, адресованной как потребителям, так и предпринимателям. Для покупателей необходимо формировать устойчивую культуру ответственного потребления: граждане должны осознавать не только риск финансовых потерь при приобретении подделок, но и потенциальные угрозы для здоровья и безопасности, связанные, например, с использованием некачественных лекарств, косметики или автозапчастей. Осведомленность населения о способах проверки подлинности товаров, работе цифровой маркировки и возможностях подачи жалоб через онлайн-сервисы (например, eGov) позволит существенно снизить спрос на поддельную продукцию.

Не менее важной является работа с бизнес-сообществом. Предприниматели должны

ясно понимать правовые и экономические последствия нарушения прав интеллектуальной собственности, включая риск административной и уголовной ответственности, убытки от репутационных потерь и ограничение доступа к рынкам. Для стимулирования добровольного участия компаний в системах контроля подлинности целесообразно разработать меры поддержки: предоставление налоговых льгот, субсидий на внедрение технологий маркировки, упрощенный доступ к государственным программам развития. Такой подход создаст позитивную мотивацию для бизнеса и позволит совместить государственное регулирование с механизмами самоконтроля. В итоге просветительская работа и система стимулов будут дополнять друг друга, формируя условия для сокращения оборота подделок и укрепления доверия к электронной торговле.

Для повышения прозрачности важно внедрить открытые реестры легальных поставщиков и правообладателей, чтобы маркетплейсы и потребители могли быстро проверять легальность товара.

Наконец, на уровне регионального сотрудничества целесообразно инициировать создание общей платформы государств Центральной Азии по борьбе с трансграничным оборотом контрафактной продукции. Это позволит гармонизировать правила, наладить совместные проверки и обмен данными, особенно на фоне растущей цифровизации торговли.

Таким образом, последовательная реализация предложенных в исследовании рекомендаций способна значительно укрепить правоприменительную практику в Республике Казахстан и вывести систему противодействия обороту контрафактной продукции на качественно новый уровень. Введение более чётких норм об ответственности маркетплейсов, развитие цифровых технологий маркировки и прослеживаемости товаров, а также создание межведомственных механизмов координации обеспечат формирование прозрачной и устойчивой правовой среды. Это, в свою очередь, позволит существенно сократить долю поддельной продукции на рынке и создать условия для защиты интересов добросовестных производителей.

Кроме того, укрепление правовой базы и повышение эффективности контроля будет способствовать развитию честной конкуренции и формированию цивилизованной бизнес-среды, где приоритет получают компании, работающие в правовом поле. В долгосрочной перспективе это также положительно отразится на уровне доверия населения к цифровым каналам торговли: потребители будут увереннее совершать онлайн-покупки, осознавая, что риск приобретения подделок минимизирован. В совокупности данные меры могут стать важным шагом не только в борьбе с контрафактом, но и в стимулировании дальнейшего роста электронной коммерции в Казахстане, превращая её в один из драйверов цифровой экономики страны.

Заключение

В результате проведенного исследования было установлено, что маркетплейсы в Республике Казахстан в настоящее время превращаются в один из главных каналов реализации контрафактной продукции. Ключевым фактором, способствующим этой тенденции, остаётся отсутствие четко сформулированных законодательных норм, которые бы закрепляли прямую ответственность онлайн-платформ за размещение недобросовестного контента и продажу поддельных товаров. Национальные меры, предпринимаемые для борьбы с подделками, носят скорее точечный и фрагментарный характер, что не позволяет

сформировать по-настоящему эффективную систему контроля. Сравнительный анализ показал, что международный опыт, прежде всего правовые подходы Европейского союза, США и Китая, демонстрирует высокую результативность комплексных мер, подкреплённых современными технологическими инструментами. Эти страны используют многоуровневые модели регулирования, сочетающие цифровую маркировку, обязательную верификацию продавцов, автоматизированный мониторинг торговых площадок и тесное взаимодействие государства с правообладателями. На основе полученных результатов можно сделать вывод о необходимости углублённого реформирования национальной правовой системы в сфере электронной коммерции. Для Казахстана особенно актуально внедрение цифровых механизмов отслеживания происхождения продукции, создание эффективных межведомственных платформ обмена информацией и закрепление прямой юридической ответственности маркетплейсов. Адаптация лучших международных практик и их интеграция в национальное законодательство позволит значительно повысить уровень защиты прав потребителей и правообладателей, сократить оборот подделок и укрепить доверие к цифровым каналам торговли.

Список литературы

- Botareva, E. A. (2020). Проблемы борьбы с незаконным оборотом контрафактной продукции. *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*, (2-2), 104–106. <https://doi.org/10.24411/2500-1000-2020-10163>
- Clemens, E. (2025). *How Chinese online marketplaces fuel counterfeits*. Information Technology & Innovation Foundation. <https://itif.org/publications/2025/08/20/how-chinese-online-marketplaces-fuel-counterfeits/> Дата последнего просмотра: 25.08.2025
- Dong, C. (2025). *The study on liability for intellectual property infringement in cross-border e-commerce platforms from the perspective of Chinese law*. Proceedings of the International Conference on Law, New Economy and Policy. <https://www.ewadirect.com/proceedings/lnep/article/view/25444> Дата последнего просмотра: 25.08.2025
- Ерова, N. R., & Balashova, M. L. (2022). Проблема контрафакта во внешней торговле и методы борьбы с ним. *Вестник киберленинка*. <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-kontrafakta-vo-vneshney-torgovle-i-metody-borby-s-nim> Дата последнего просмотра: 22.08.2025
- Eskarayev, A. (2024). XII Международный форум «Антиконтрафакт». Retrieved from <https://forum.anticounterfeight.org/12forum>
- Pokrovskaya, A. V. (2023). *Liability of marketplaces for intellectual property rights infringement: The experience of the US and China*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/384852056_Liability_of_marketplaces_for_intellectual_property_rights_infringement_the_experience_of_the_US_and_China Дата последнего просмотра: 12.09.2025
- Shi, I., & Ерова, N. R. (2021). Влияние внешнеторговой политики на экономическое развитие Китая. *Российско-китайские исследования*, 5(1), 25–35. [https://doi.org/10.17150/2587-7445.2021.5\(1\).25-35](https://doi.org/10.17150/2587-7445.2021.5(1).25-35)

- Shikhatov, N. V. (2020). Проблемы контрафактной и контрабандной продукции в Европе. *Молодой ученый*, 18(308), 190–193.
- Yeleusizova, B. K., Kazbekova, S. Zh., & Zeynelgabdin, A. B. (2024). Cross-border retail e-commerce and *de minimis*: The case of Kazakhstan. *World Customs Journal*, 18(1), 50–67. <https://doi.org/10.55596/001c.117024>
- В Казахстане в 2024 году количество изъятых из оборота контрафактных товаров увеличилось в 10 раз. *Anticounterfeit.org*. <https://anticounterfeight.org/tpost/8bk5lvjyk1-v-kazakhstane-v-2024-godu-kolichestvo-izy>
- Деятельность зарубежных маркетплейсов урегулируют в Казахстане. *Primeminister.kz*. (2024). <https://primeminister.kz/ru/news/deyatelnost-zarubezhnykh-marketpleysov-ureguliruyut-v-kazakhstane-29575> Дата последнего просмотра: 05.09.2025
- Контрафактную продукцию на 42 миллиона изъяли в Казахстане. *Zakon.kz* (2024) <https://www.zakon.kz/obshestvo/6439975-kontrafaktnuyu-produktsiyu-na-42-mln-izyali-v-kazakhstane.html> Дата последнего просмотра: 04.09.2025
- Кто зарабатывает на казахстанцах 400% маржи? *Inbusiness.kz*. (2024). <https://inbusiness.kz/ru/news/kto-zarabatyvaet-na-kazahstancax-400-marzhi> Дата последнего просмотра: 02.09.2025
- Министерство юстиции Республики Казахстан. (n.d.). Контрафактная продукция. <https://www.gov.kz/memleket/entities/adilet-shko/press/news/details/388150?lang=ru> Дата последнего просмотра: 02.09.2025
- Практически каждая пятая покупка сегодня совершается онлайн. *Kazpravda*. (2024). <https://kazpravda.kz/n/praktichieski-kazhdaya-pyataya-pokupka-segodnya-sovershaetsya-onlayn/> Дата последнего просмотра: 02.09.2025

References

- Botareva, E. A. (2020). Problemy bor'by s nezakonnym оборотом контрафактной продукции. *Mezhdunarodnyj zhurnal gumanitarnyh i estestvennyh nauk*, (2-2), 104–106. <https://doi.org/10.24411/2500-1000-2020-1016>
- Clemens, E. (2025). How Chinese online marketplaces fuel counterfeits. *Information Technology & Innovation Foundation*. Retrieved on August 25, 2025 from <https://itif.org/publications/2025/08/20/how-chinese-online-marketplaces-fuel-counterfeits/>
- Dong, C. (2025). The study on liability for intellectual property infringement in cross-border e-commerce platforms from the perspective of Chinese law. *Proceedings of the International Conference o Law, New Economy and Policy*. Retrieved on August 25, 2025 from <https://www.ewadirect.com/proceedings/lnep/article/view/25444>
- Epova, N. R., & Balashova, M. L. (2022). Problema kontrafakta vo vneshnej trgovle i metody bor'by s nim. *Vestnik kiberleninka*. Retrieved on August 22, 2025 from <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-kontrafakta-vo-vneshney-torgovle-i-metody-borby-s-nim>
- Eskarayev, A. (2024). *XII Mezhdunarodnyj forum «Antikontrafakt»*. Retrieved on August 22, 2025 from <https://forum.anticounterfeight.org/12forum>

- Kazpravda. (2024). *Prakticheski kazhdaja pjataja pokupka segodnja sovershaetsja onlajn*. Retrieved on September 2, 2025 from <https://kazpravda.kz/n/prakticheski-kazhdaja-pyataya-pokupka-segodnya-sovershaetsya-onlayn/>
- Kontrafaktnuju produkciju na 42 milliona izjali v Kazahstane. *Zakon.kz*. (2024). Retrieved on September 4, 2025 from <https://www.zakon.kz/obshestvo/6439975-kontrafaktnuyu-produktsiyu-na-42-mln-izjali-v-kazahstane.html>
- Kto zarabatyvaet na kazahstancach 400% marzhi? *Inbusiness.kz*. (2024). Retrieved on September 2, 2025 from <https://inbusiness.kz/ru/news/kto-zarabatyvaet-na-kazahstancach-chetyresta-procentov-marzhi>
- Ministerstvo justicii Respubliki Kazahstan. (n.d.). *Kontrafaktnaja produkcija*. Retrieved from Retrieved on September 2, 2025 <https://www.gov.kz/memleket/entities/adilet-shko/press/news/details/388150?lang=ru>
- Pokrovskaya, A. V. (2023). *Liability of marketplaces for intellectual property rights infringement: The experience of the US and China*. Retrieved on September 12, 2025 from https://www.researchgate.net/publication/384852056_Liability_of_marketplaces_for_intellectual_property_rights_infringement_the_experience_of_the_US_and_China
- Primeminister.kz. (2024). *Dejatel'nost' zarubezhnykh marketplejsov uregulirujut v Kazahstane*. Retrieved on September 5, 2025 from <https://primeminister.kz/ru/news/deyatelnost-zarubezhnykh-marketplejsov-ureguliruyut-v-kazahstane-29575>
- Shi, I., & Epova, N. R. (2021). Vliyanie vneshnetorgovoj politiki na jekonomicheskoe razvitie Kitaja. *Rossijsko-kitajskie issledovaniya*, 5(1), 25–35. [https://doi.org/10.17150/2587-7445.2021.5\(1\).25-35](https://doi.org/10.17150/2587-7445.2021.5(1).25-35)
- Shikhatov, N. V. (2020). Problemy kontrafaktnoj i kontrabandnoj produkcii v Evrope. *Molodoj uchenyj*, 18(308), 190–193.
- V Kazahstane v 2024 godu kolichestvo izjatyh iz oborota kontrafaktnyh tovarov uvelichilos' v 10 raz. *Anticounterfeit.org*. Retrieved on August 25, 2025 from <https://anticounterfeit.org/tpost/8bk5lvjyk1-v-kazahstane-v-2024-godu-kolichestvo-izy>
- Yeleusizova, B. K., Kazbekova, S. Zh., & Zeynelgabdin, A. B. (2024). Cross-border retail e-commerce and de minimis: The case of Kazakhstan. *World Customs Journal*, 18(1), 50–67. <https://doi.org/10.55596/001c.117024>

FTAMP: 10.35.65

Маркетплейстер арқылы контрафактілік өнімдерді сату: Қазақстан Республикасындағы реттеу олқылықтары мен халықаралық тәжірибе

Ангелина Тарасова¹

¹Anticounterfeit non-profit organization React, Legal Counsel - Central Asia

Улан Шинкентаев²

²SDU University, Қаскелең, Қазақстан

e-mail: angelina.tarasova@sdu.edu.kz

Аңдатпа

Электрондық коммерцияның қарқынды дамуы жағдайында маркетплейстер тауарларды, оның ішінде контрафактілік өнімдерді өткізу үшін негізгі алаңдарға айналууда. Қазақстан Республикасында онлайн-платформалар арқылы жалған тауарларды сату мәселесі құқықтық тетіктердің жеткіліксіздігі мен маркетплейстердің жауапкершілігінің шектеулілігіне байланысты ушығып отыр. Мақалада Қазақстан Республикасындағы электрондық сауданы реттеудің қазіргі жағдайы контрафакцияға қарсы күреске баса назар аудара отырып талданады. Заңнамадағы негізгі олқылықтар анықталды, олардың ішінде маркетплейстердің орналастырылатын контент үшін жауапкершілігін нақты айқындайтын нормалардың болмауы және бақылаушы органдардың өкілеттіктерінің шектеулілігі атап өтілді. Тиімді қарсы шараларды әзірлеу үшін халықаралық тәжірибе зерделенді, атап айтқанда, Еуропалық Одақ, АҚШ және Қытайдың құқықтық тәсілдері қарастырылды. «Белсенді платформа қағидасы», контентті алдын ала модерациялау механизмдері, құқық иеленушілермен міндетті ынтымақтастық және тауарлардың шығу тегін бақылауға арналған цифрлық технологияларды қолдану сияқты құралдар талданды. Талдау нәтижелері бойынша ұлттық заңнаманы жетілдіру және цифрлық саудадағы контрафактілік өнімдерге қарсы күрестің кешенді тәсілін енгізу жөнінде ұсыныстар берілді.

Кілт сөздер: маркетплейс, контрафактілік өнімдер, жалған тауарлар, электрондық коммерция.

IRST: 10.35.65

Sale of Counterfeit Products through Marketplaces in the Republic of Kazakhstan: Regulatory Gaps and International Experience

Angelina Tarasova¹

¹Anticounterfeit non-profit organization React, Legal Counsel - Central Asia

Ulan Shinkentayev²

²SDU University, Kaskelen, Kazakhstan

e-mail: angelina.tarasova@sdu.edu.kz

Abstract

In the context of rapid growth in e-commerce, marketplaces are becoming key platforms for the sale of goods, including counterfeit products. In the Republic of Kazakhstan, the issue of selling counterfeit goods through online platforms is escalating due to insufficient legal mechanisms and the limited liability of the marketplaces themselves. This article analyzes the current state of e-commerce regulation in Republic of Kazakhstan, focusing on the fight against counterfeiting. The study identifies key legislative gaps, including the absence of a clear definition of marketplace liability for hosted content and the limited powers of regulatory authorities. To develop effective countermeasures, international experience is examined, particularly the legal approaches of the European Union, the United States, and China. The analysis covers instruments such as the "active platform principle," content pre-moderation mechanisms, mandatory cooperation with rights holders, and the use of digital technologies for tracking product origin. Based on the results of the study, recommendations are proposed for improving national legislation and implementing a comprehensive approach to combating counterfeit products in digital commerce.

Keywords: marketplace, counterfeit products, fake goods, e-commerce.

Дата поступления: 19 Сентября, 2025